

Sefer Rûznâmçe Defterine Göre Sultan Süleyman'ın 1548-1549 İnan Seferi'nin Güzergahı ve Menzilleri*

The Route and *Menzils* of Suleyman the Magnificent's
Iran Campaign in 1548-1549 according to the
Campaign *Rûznâmçe* Book

Hasan YAPICI**

Öz

Bu çalışmada Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1548-1549 İnan Seferi'nin *menzilleri*, sefer dönemini ihtiva eden *rûznâmçe* defterindeki verilere göre değerlendirilecektir. Söz konusu seferin güzergahı ve ordunun konakladığı *menziller* bazı çalışmalara konu olmuştur. Ancak bu çalışmalarda kullanılan kaynaklarda, ordunun konakladığı *menzillerin* tamamının yer almadığı görülmektedir. Osmanlı Arşivi'ndeki tasnif çalışmalarında yeni ortaya çıkan ve 1548-1549 İnan Seferi'ni kapsayan *rûznâmçe* defterinde, ordunun konakladığı *menziller* ve konaklama tarihlerine dair diğer kaynaklardaki eksik bilgileri tamamlayan bilgiler mevcuttur. Bu anlamda *rûznâmçe* defterinde yer alan ilgili bilgiler, seferin güzergâh ve *menzil* bilgilerini içeren diğer kaynaklarla mukayese edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: 1548-1549 İnan Seferi, Kanûnî Sultan Süleyman, Menziller, Osmanlı-Safevî Mücadelesi, Rûznâmçe Defteri.

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda hazırlanan "Kanuni Sultan Süleyman'ın İkinci İnan Seferi (1548-1549)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu. E-posta: hyapici[at]dho.edu.tr, ORCID: 0009-0009-7471-8553.

Geliş Tarihi/Received: 23.10.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 22.06.2024

Abstract

This study will evaluate the *menzils* (supply points) of Suleyman the Magnificent's Iran Campaign in 1548-1549 by using the data in the *rûznâmçe* covering the said campaign period. The route of this campaign and the *menzils* where the army camped have been the subject of some studies. However, it is observed that the sources used in these studies do not include all the *menzils*. Information found in the *rûznâmçe* covering the period of this campaign, which has emerged during the classification process in the Ottoman Archives, complements these sources by filling out the missing information regarding the *menzils* where the army camped and the camping dates. In this regard, this study will evaluate the relevant information in the *rûznâmçe* by comparing it with other sources containing the route and *menzil* information of the campaign.

Keywords: 1548-1549 Iran Campaign, *Menzils*, Ruznamçe Book, Ottoman-Safevid Rivalry, Suleyman the Magnificent.

Giriş

Sevk ve idare kabiliyetiyle ön plana çıkan Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu ve Rumeli'deki ana yol ve bunları birbirine bağlayan tali yollarda oluşturduğu menzil teşkilatıyla etkili bir ulaşım ve haberleşme ağına sahipti¹. Esas mesaisi resmî haberleşme olan menzil organizasyonunun haricinde imparatorluk coğrafyasında ihtiyaca göre hizmet veren farklı menziller vardı². Sefer zamanında ordudaki asker ile binek ve nakil vasıtası olarak kullanılan hayvanların ihtiyaçlarının giderilmesi için sefer güzergahında askerî menziller oluşturulurdu. Söz

¹ Osmanlı teşkilat terminolojisinde menzil kelimesinin ihtiva ettiği anlam için bkz. Fatih Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", *Türkler*, c. 10, Ankara 2002, s. 1707; Yusuf Halaçoğlu, "Menzil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (=DİA)*, c. 29, s. 159; Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İstanbul 2014, s. 2; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak, Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhaneler) (1690-1750)*, İstanbul 2013, s. 27-28.

² Hac kabilelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan menziller bunlardan biriydi. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, s. 66-67; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak*, s. 29-30. Tayin edilen devlet adamlarının görev yerlerine intikali veya elçilik heyetlerinin seyahatleri esnasında temel ihtiyaçlarını karşılamak için seyahat güzergahlarında menziller belirlenirdi. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, s. 45-46; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak*, s. 31-33.

konusu menziller Osmanlı İmparatorluğu'nun kazandığı askerî başarıların arkasındaki önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir³. Osmanlı sefer organizasyonu, seferin yönüne göre süresi değişen aynı zamanda tüm devlet bürokrasisinin dahil olduğu geniş katımlı ve uzun soluklu bir süreçti⁴. Muharebelerde sonucu tayin eden unsurlar her ne kadar askerin talimi, disiplini, sahip olduğu teknik donanım ve bu imkânı kullanma kabiliyeti olsa da savaşma motivasyonundaki devamlılık ve disiplin idarecilerin organizasyonundaki başarısına bağlıydı⁵. Askerî menziller ise bu planlamada önemli bir işleve sahipti. Ordunun muharebe alanına intikali, yürüyüş esnasında konaklaması, beslenmesi ve muhtelif ihtiyaçlarını gidermesi, belirlenen menziller sayesinde oldu. Bunun yanında muharebe alanına ulaşan ordunun mücadele azminin sağlanması adına gerekli iâşe ve mühimmat naklinin temelinde yer aldı. Mirî zahire ambarlarının mevcut olmadığı düşman bölgesinde ordunun ikmal faaliyetleri, serhad bölgesinde lojistik üs hüviyeti kazanan menziller ve serhad kaleleriyle gerçekleştirildi⁶.

Askerî hareketlerin planlanmasında iklim, hava koşulları, bitki örtüsü ve arazi yapısı gibi doğal faktörler, seferberlik sürecinde birliklerin hareketinden iâşe ikmal faaliyetlerine kadar her aşamada belirleyici oldu. Orduların doğanın sunduğu imkanlardan azami şekilde istifade etmesi adına sefer için uygun zaman ve güzergahlar tercih edildi.

³ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, s. 17; Ömer İşbilir, “Osmanlı Ordularının İâşe ve İkmali: I. Ahmed Devri İran Seferi Örneği”, *Türkler*, c. 10, Ankara 2002, s. 279; Murphey, İmparatorluk tarafından kullanılan menzil teşkilatının ölçek ve kapsam itibarıyla çağının çok ötesinde olduğunu ifade eder. Bkz. Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2007, s. 192.

⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun sefer organizasyonunu konu alan bazı çalışmalar için bkz. Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Viyana 1988; Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş*, İstanbul 2007; Ömer İşbilir, XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1996; Ahmet Önal, *Kanunî'nin Son Seferi (Sigetvar 1566)*, İstanbul 2019; Mehmet Yaşar Ertaş, *Sultanın Ordusu: 1715 Mora Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul 2018. Ayrıca sefer bürokrasisine dair bkz. Recep Ahışalı, “Osmanlı Merkez Bürokrasisinde Sefer Yapılanması ve Karşılaşılan Problemler”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 34 (Bahar 2016), s. 1-40.

⁵ Ömer İşbilir, “Osmanlı Ordularının İâşe ve İkmali”, s. 278.

⁶ Mehmet Yaşar Ertaş, “XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli'deki Menzillerin Askerî Fonksiyonları”, *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (1997), s. 92-94.

Sefer mevsimi hayvan yemlerinin kıt ve pahalı olduğu kış mevsiminde değil hayvanların otlayabileceği ilkbahar mevsimine denk getirildi⁷. Bunun yanında imparatorluk olası bir seferde sadece doğal imkanlarla yetinmeyerek, geniş bir denetim ve disiplin içerisinde birliklerin iaşe planlamasını gerçekleştirdi⁸. Planlamanın aşamalarını ise iaşenin temini, istenilen yere nakli, depolanması ve dağıtımını oluşturmaktaydı. Bu anlamda muhtelif yollarla temin edilen iaşenin nakil, depolama, dağıtım ve muhafaza ameliyesi askerî menziller sayesinde gerçekleşmiştir⁹.

Osmanlı ordusu, Doğu seferlerinde düşman sahasına intikal için Batı'ya nispeten daha geniş bir alanı kat etmek zorundaydı. Alana bağlı olarak Doğu seferlerinde askerî menzillerin sayısı arttı. Mesafenin uzunluğu, arazinin engebeli ve mevsim şartlarının zorlayıcı olması iaşenin naklini güçleştirdi. Haliyle seferin süresine uygun olarak askerî menzillerin önemi ve kullanım yoğunluğu arttı¹⁰. Batı serhaddindeki uygun alt yapı Doğu'da olmasa da imparatorluk, Doğu'ya yönelik seferlerinde askerî harekâtı zafiyete uğratacak durumlara karşı tedbirini almıştır.

Sefer organizasyonunda genel olarak besin tedarik zinciri devlet tarafından vergilendirme yoluyla temin edilen zahireyle sağlanmaktaydı. Aynî olarak toplanan nüzül vergisi sayesinde cins ve miktarı daha önce belirlenen un, arpa, buğday gibi erzak sefer güzergahındaki menzillerde toplandı. Kademeli olarak yürüyen Osmanlı ordusu günlük olarak istirahat ettiği menzillerde bu erzakı kullandı¹¹. Ayrıca devlet, sefer

⁷ Mehmet Yaşar Ertaş, "Savaşlarla Şekillenen Yollar: Osmanlı Devleti'nde Yol Sistemi", *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri (14-16 Nisan 2011)*, İzmir 2011, s. 625; Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş*, s. 57.

⁸ Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş*, s. 55-56.

⁹ Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Seferine! Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon*, İstanbul 2006, s. 13-15.

¹⁰ Osmanlı ordusunun Doğu ve Batı istikametindeki harekât sahası iklim koşulları ve yeryüzü şekilleri açısından birbirinden farklıydı. Murphey, Doğu ve Batı'ya yönelik Osmanlı seferlerinde harekât alanını sadece mesafe açısından değerlendirildiğinde dahi Anadolu'nun tamamının geçilmesini gerekli kılan seferlerde ordunun zamanının % 61'inin yolda geçtiğini, Batı istikametindeki seferlerde ise bu oranın % 44 olduğunu ifade eder. Bkz. Rhoads Murphey, *Osmanlılarda Ordu ve Savaş*, s. 44-45.

¹¹ Lütfi Göçer, *XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 67; Ömer İşbilir, "Nüzül", *DİA*, c. 33, s. 311.

güzergahı boyunca askerin ihtiyaçları için alışveriş yapabilecekleri bir ticarî ortamın oluşturulmasına müsaade etti. Bu anlamda askerî menziller tesis edildikleri bölgede ticarî hayata hareketlilik kazandırmıştır¹².

Ordunun muharebe alanına intikali ve iaşe ikmal faaliyetlerinin sağlanması adına yolların açık ve gidilebilir olması önemliydi. Sefer kararı alındıktan hemen sonra askerî menzillerin teşkili için ordunun ilerleyeceği güzergâh belirlenirdi. Kadı ya da başka bir görevli tarafından hazırlanan raporların durumuna göre devlet yol düzenlemesini yapardı¹³. Ayrıca sefer güzergahındaki menzil noktalarının belirlenmesinde etkili olan hususlar vardı. Osmanlı ordusu, binlerce asker ile binek ve nakil vasıtası olarak kullanılan çok sayıda hayvanın bulunduğu canlı ve kalabalık bir gruptu. Dolayısıyla menzil noktalarının belirlenmesinde coğrafyanın müsaade ettiği ölçüde askerin çadırlarını kurabilecekleri, nakliyatın kolaylıkla sağlanabileceği, hayvanların otlayacakları, susuzluklarını giderebilecekleri geniş, sulak ve çayırılık bir arazi olmasına dikkat edildi. Su aynı zamanda ordunun hijyeni için de son derece elzemdi. Tüm bu zaruretlerle birlikte menziller ordunun günlük yürüyüş süresine uygun olarak belirlenmeye çalışıldı. Söz konusu denklemde belirlenen menziller arasında standart belirlemek zordu. Haliyle ordunun yürüyüş dayanıklılığı, arazi şartlarının yanı sıra iki menzil arasındaki mesafenin oluşturulmasında belirleyici olmuştur. Osmanlı ordusunun mevcut ağırlıklarından dolayı günde yaklaşık dört buçuk saat kadar yol aldığı tespit edilmiştir¹⁴.

¹² Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, s. 4. Sefer dönemlerinde ordunun ihtiyaç duyduğu iaşenin temini hususunda geniş bilgi için bkz. Ömer İşbilir, XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İaşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri; Lütfi Göçer, XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1964; Şenol Çelik, "Orducu", *DİA*, c. 33, s. 370-373; ayrıca bkz. Bülent Çelik, Osmanlı Seferlerinin Lojistik Sorunlarına Kentli Esnafın Getirdiği Çözümler: Orducu Esnafı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2002.

¹³ İsmet Miroğlu, "Osmanlı Yol Sistemine Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan)*, Sayı 15 (1997), s. 250-252; Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme*, s. 29; Ümit Ekin, XVII.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2002, s. 79.

¹⁴ Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi

Askerî menziller yukarıdaki hassasiyetleri barındıran ve altyapısı hazır merkezî yollarda ya da daha uygun şartları sağlayan alternatif yollarda kuruldu¹⁵. Bu anlamda kaza ya da kasaba merkezlerinden ziyade yerleşim birimlerinin dışındaki güzergahlar tercih edildi. Devlet böylelikle meskûn mahallerde ordunun vereceği tahribattan halkı korudu. Bununla birlikte merkezî yolların haricinde tercih edilen yollar seferler dolayısıyla şenlenerek yeni yerleşim alanları oluşurken metruk alanlar ise yeniden canlanmıştı¹⁶.

Ordunun konakladığı menziller, yol üzerindeki konak mahalleriyle bunların arasındaki mesafeleri gösteren ve menzîlnâme adı verilen kaynaklarda belirtilmektedir¹⁷. Ayrıca seferlerde geçilen menzillerin sadece isimlerinin yer aldığı liste şeklinde tertip edilen menzîlnâmeler de mevcuttur¹⁸. Söz konusu kaynak grubunun haricinde ordunun konakladığı menzilleri, konaklama sürelerini, menzil noktalarının mil ve saat cinsinden birbirine uzaklığını ve menzil noktalarında yaşanan hadiseleri günlük olarak bildiren ruznameler seferlerin menzil bilgileri ve güzergahları için önemli bir kaynaktır¹⁹.

Harp Jurnalı”, *Belgeler*, Sayı 3-4 (1965), c. 2, s. 1-2; Rhoads Murphey, *Osmanlı’da Ordu ve Savaş*, s. 57.

¹⁵ Anadolu ve Rumeli’de üç merkezî yol ve bunları birbirine bağlayan tali yollara dair ayrıntılı bilgi için bkz. Franz Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c. 1, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2010; Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İstanbul 2014; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak: Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, İstanbul 2013.

¹⁶ Mehmet Yaşar Ertaş, “Savaşlarla Şekillenen Yollar”, s. 639.

¹⁷ Matrakçı Nasuh’un Sultan Süleyman’ın Safevilere yönelik ilk seferi olan Irakeyn Seferi’nin menzillerini anlattığı eseri bu alandaki en önemli eserlerdendir. Eser için bkz. Nasühü’s-Silâhî, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Han*, yay. haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976; Menzîlnâme literatürünün genel olarak değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Özge Eda Kaya, “Menzîlnâmeler Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 40 (2022), c. 20, s. 401-418.

¹⁸ Sultan Süleyman’ın İkinci İran Seferi’nde ordunun kullandığı menzillerin bir bölümünü liste şeklinde ihtiva eden menzîlnâme için bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (=BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (=TSMA.D)*, nr. 10221.

¹⁹ Bazı rûznâme örnekleri için bkz. Ali Seslikaya, Yavuz Sultan Selim’in Sefer Menzîlnâmeleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğlu ve Mısır Seferi Menzîlnâmeleri) ve Haydar Çelebi Ruznamesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme, Gazi Osman Paşa

Esas tutulma amacı konaklanan menzillere dair bilgi vermek olmasa da bunlara dair bilgiler ihtiva eden merkezî bürokrasiden çıkan evrak ya da defterler de bu anlamda tamamlayıcı bir kaynak olmaktadır²⁰.

Bu çalışmada Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1548-1549'daki İkinci İran Seferi'nin menzilleri, sefer dönemini ihtiva eden rûznâmeçe defterindeki bilgilere göre değerlendirilecektir. Söz konusu seferin güzergahı ve menzilleri bazı çalışmalara konu olmuştur. Ancak sefer menzillerini ihtiva eden kaynaklarda menzil bilgilerinin tamamı mevcut değildir. Sultan Süleyman'ın İkinci İran Seferi dönemini ihtiva eden rûznâmeçe defterinde her ne kadar tali bir gündem olsa da ordunun konakladığı menzillerin bir kısmı tarih bilgisiyle mevcuttur. Özellikle diğer kaynakların eksik bıraktığı dönüş güzergahındaki menzillere dair bilgiler kıymetlidir. Rûznâmeçe defterinde yer alan bu bilgiler kaynaklardaki aynı menzilleri isim ve tarih yönüyle teyit ederken eksikleri ise ikmal eder mahiyettedir. Bu anlamda ilk olarak kısaca İkinci İran Seferi'nin menzillerine dair bilgi veren temel kaynaklar izah edilecektir. Ardından sefer esnasında tutulan rûznâmeçe defterinin menzil çalışmalarındaki yerine değinilerek ihtiva ettiği menziller tarih kayıtlarıyla birlikte liste halinde sunulacaktır. Son olarak seferin gidiş ve dönüş güzergahındaki menziller bahsedilen kaynaklara göre değerlendirilecektir.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014; M. Akif Erdoğan, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1 (2004), c. 19, s. 55-71; Mehmet Yaşar Ertaş, "Rodos'un Fetih Günlüğü Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Rûznâmesi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı 1 (2017), c. 12, s. 1-36; M. Akif Erdoğan, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1 (2014), c. 29, s. 167-187; M. Akif Erdoğan, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1538 Tarihli Karaboğdan Seferi Rûznâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2 (2014), c. 29, s. 515-524.

²⁰ Sefer döneminde tutulan ruus defterleri menzil bilgileri, ordunun hareketi ve muharebenin safahatına dair bilgiler ihtiva etmekteydi. Bkz. Nejat Göyünç, "16. Yüzyılda Ruus ve Önemi", *Tarih Dergisi*, Sayı 22 (2011), c. 17, s. 32; İdris Bostan, "Kıbrıs Sefer Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 31-36; Sefer döneminde tutulan rûznâmeçe defterleri özellikle seferin malî yönünü aydınlatırsa da menzillere dair de bilgi ihtiva eder. Bkz. Mehmet İpçioğlu, Kanuni Sultan Süleyman'ın Estergon Seferi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 1989; Mehmet İnbaşı, "II. Viyana Seferinde Edirne'den Viyana'ya Kadar Menziller ve Yapılan Masraflar", *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu (08-11 Haziran Merzifon)*, Ankara 2001, s. 171-182.

1. 1548-1549 İnan Seferi'nin Menzillerine Dair Bilgi Veren Kaynalar

Osmanlı-Safevî serhaddinde Çaldıran zaferi ile sağlanan sükunet ortamı zamanla yerini çatışmalara bırakmıştı. Sultan Süleyman, Safevî tehdidini tamamen sonlandırmak adına 1533-1535 yılları arasında gerçekleştirdiği ilk teşebbüsünden sonuç alamadı²¹. 1547 yılına geldiğinde Habsburglarla tesis edilen beş yıllık mütarekeden sonra Batı siyasetine bir müddet ara verildi ve Doğu'ya yönelik ikinci bir sefer ihtimali ortaya çıktı. Bu esnada Safevî şehzadesi Elkas Mirza'nın ağabeyi Şah Tahmasb'a isyan ederek Osmanlı'ya sığınmasıyla Safevîlere yönelik ikinci kez sefer kararı alındı²². 29 Mart 1548'de ordunun İstanbul'dan hareketiyle başlayan İkinci İnan Seferi, 21 Aralık 1549'da sona erdi²³. 1 yıl 8 ay 23 gün süren Osmanlı ordusunun askerî harekâtı oldukça geniş bir alana yayılmıştır.

Sultan Süleyman'ın Safevîler üzerine yürüdüğü bu seferine dair bilgi veren temel kaynaklar, bizzat sefere katılan Matrakçı Nasuh'un kaleminden çıkan eserlerdir²⁴. Nasuh, *Mecmau't-tevârih* ismiyle 1551 yılına kadar gelen genel bir tarih kaleme almıştır. Eserin en önemli kısmını oluşturan bölüm Kanûnî Sultan Süleyman dönemini anlattığı Târîh-i Sultan Süleyman'dır. *Süleymannâme* olarak ifade edilen eserin tamamı toplu halde bulunmamaktadır²⁵. Nasuh, *Süleymannâme*'nin 950-958/1543-1548 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eden Arkeoloji Müzesi

²¹ İrakeyn Seferi'ne dair ayrıntılı bilgi için bkz. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 121-159; Remzi Kılıç, *Osmanlı İnan Münasebetleri (1520-1566)*, İstanbul 2006, s. 151-238; Feridun Emecen, "İrakeyn Seferi", *DİA*, c. 19, s. 116-117; M. Tayyip Gökbilgin, "Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı", *Belleten*, Sayı 83 (1957), c. 21, s. 449-482.

²² Feridun Emecen, *Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı*, Ankara 2022, s. 380, 390.

²³ Seferin idarî, askerî ve malî boyutunun ayrıntıları için bkz. Hasan Yapıcı, Kanûnî Sultan Süleyman'ın İkinci İnan Seferi (1548-1549), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2023.

²⁴ Matrakçı Nasuh hakkında bkz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh", *DİA*, c. 28, s. 143-145; Davut Erkan, "Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar, *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 37 (2011), c. 37, s. 180-197.

²⁵ *Süleymannâme*'nin diğer parçaları ve yapılan çalışmalar hakkında bkz. Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Araştırma Rehberi*, İstanbul 2021, s. 39-41; Abdurrahman Sağırlı, "Süleymannâme", *DİA*, c. 38, s. 124-127.

Kütüphanesi nüshasında ordunun konakladığı menzillere dair ayrıntılı bilgi vermez²⁶. Güzergahtaki menzil isimlerini vermeden “*Yenişehir kazâsından bu zıkr olan berkenâr on üç menzilde Akşehir'e sa'âdet ile varıp nüzûl*” şeklinde yalnızca belirli merkezler arasında kat edilen menzillerin toplam sayısını vermekle yetinir²⁷.

İkinci İran Seferi'nin güzergâh ve menzillerine dair en kıymetli bilgileri *Süleymannâme*'nin bir bölümü olan Almanya Marburg Devlet Kütüphanesi'ndeki nüsha ihtiva eder²⁸. Osmanlı ordusunun takip ettiği

²⁶ *Süleymannâme*'nin bu bölümü için bkz. Sinan Çukuryurt, Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme* (1a-95b), (Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003; Ahmet Toklucu, Matrakçı Nasuh'un *Süleymannâmesi* (Beşinci Bölüm / Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

²⁷ Buna mukabil varakların takibi için yazılan kelime, birkaç ilave ve tarih notlarından başka herhangi bir derkenar notu mevcut değildir. Bu durum derkenarlarda menzil isimlerinin yer aldığı başka bir nüshanın var olabileceğini veya Nasuh'un *Süleymannâme*'nin Arkeoloji Kütüphanesi nüshasını istediği gibi tamamlamadığını düşündürebilir. Ayrıca Marburg nüshasında ordunun yol güzergâhı ve konakladığı menzilleri ayrıntılı olarak izah etmesi dolayısıyla aynı bilgileri burada tekrar etmekten kaçınmış da olabilir. Zira belirli merkezler arasında zikrettiği toplam menzil sayısı ile müstakil olarak seferi ihtiva eden ve açık menzil bilgileri verilen nüshadaki sayılar örtüşmektedir.

²⁸ Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme*, Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 955. Söz konusu nüshanın değerlendirilmesi için bkz. Nasuhü's-Silahî (Matrikçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 20; Davut Erkan, “Matrikçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar”, s. 181-197; Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târih-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)*, (İnceleme-Tenkitli Metin), yay. haz. Göker İnan, İstanbul 2019, s. 30-31. İlgili nüshanın çok erken tarihlerde bazı çalışmalarda kullanıldığı görülür. 16. yüzyılın sonlarında Johannes Leunclavius'un *Türk Milletinin Tarihi* adlı eserinde *Sultan Süleyman'ın İran Seferi/Ordugâh Kurulan Yerlerin, Tesadüfi Hadiselerin, Yapılan İşlerin Günbegün Anlatılması* başlığında Nasuh'un ilgili nüshasını kullanır. Ancak müellif, Matrakçı Nasuh'u sefere bizzat katılan ve yaşadıklarını kaydeden bir Rum olarak tanıtır. Bkz. Johannes Leunclavius, *Türk Milletinin Tarihi*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2019, s. 561. Mezkûr menziller Marburg Nüshası esas alınarak iki çalışmada değerlendirilmiştir. İlk olarak Yurdaydın, Matrakçı Nasuh'un İrakeyn Seferi'nde belirttiği şehir, köy, kasaba ve konaklara dair verdiği bilgilerin hem teyidi hem de tamamlayıcısı olarak 1548-1549 İran Seferi'nin İstanbul-Tebriz hattındaki doksan bir menzili ve ardından dönüş güzergahında keşişen diğer menzilleri çalışmasına dahil etmiştir. Bkz. Nasuhü's-Silahî (Matrikçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i*

yol ve konakladığı menzillerden 14 yıl sonra tekrar geçme imkânı bulan Nasuh²⁹, bu nüshada İkinci İran Seferi'nin menzillerini tıpkı *Menâzil-i Sefer-i Irakeyn* adlı eserinde olduğu gibi hazırlamaya çalışmış ancak tamamlayamamıştır. Söz konusu eser tarih aralığı olarak Anadolu, Karaman, Rum, Maraş, Diyarbakır ve Erzurum Beylerbeylerinin şark serhaddine hareket tarihi olan 1 Muharrem 955 / 11 Şubat 1548 tarihiyle başlar ve Üçüncü Vezir Kara Ahmed Paşa'nın Halep'ten Ruha/Urfa taraflarına gittiği 26 Rebiülahir 956 / 24 Mayıs 1549 tarihiyle sona erer. Sefer Üsküdar'dan başladığı için dönemin kaynakları gibi Nasuh da ordunun izlediği yol güzergahını Üsküdar'dan başlatır. Genel hatlarıyla gidiş güzergahını Yenişehir, Akşehir, Ilgın, Konya, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Erciş, Bendimahî, Tebriz olarak verir. Dönüş güzergahı ise aşamalıdır. Tebriz'den geriye doğru Van, Adilcevaz, Diyarbakır, Devegeçidi Çayı, Harput tekrar Diyarbakır ve daha sonra buradan Halep'e kadar olan yerler verilir³⁰. Ancak söz konusu nüshanın ordunun dönüş güzergahında bulunan Halep-İstanbul arasındaki menzil bilgileri eksiktir. Son olarak 1 Safer 956 / 1 Mart 1549'da Sultan

Sultân Süleymân Hân, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 58-114; ikinci olarak Samet Balta ise Çaldıran, Irakeyn ve 1548-1549 İran Seferleri'nin sefer güzergahlarını ihtiva eden menzîlnâme, rûznâme, diğer kitâbî kaynaklar ve arşiv kaynaklarına istinaden İstanbul-Tebriz ve Tebriz-İstanbul arasındaki yol güzergahı ve menzillerini tespit eder. Çalışmanın İkinci Bölüm'ünde Matrakçı'nın verdiği bilgiler değerlendirilir. Üçüncü Bölüm'ünde ise Matrakçı'nın Marburg nüshasındaki İstanbul-Tebriz istikametindeki verdiği 91 adet menzil ile Dördüncü Bölüm'de dönüş istikametine dair verdiği menzil bilgilerinin transkripsiyonu yer almaktadır. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

²⁹ Matrakçı Nasuh'un Osmanlı ordusunun Doğu seferlerinde kullandığı sefer güzergahı ve menzillere yönelik bilgi verdiği ilk eser *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultân Süleyman Hân* adıyla bilinen ve Sultan Süleyman'ın 940-942/1533-1536 yılları arasındaki Irakeyn Seferi'ni ihtiva eden eseridir. Tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan eser giriş, tenkitli metin ve tıpkıbasım halinde yayımlanmıştır. Söz konusu çalışma için bkz. Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, Ankara 1976. Aynı eserin minyatürler özelinde değerlendirildiği ve tıpkıbasımının yapıldığı diğer bir çalışma için bkz. *Silahşor, Tarihçi, Matematikçi, Nakkaş, Hattat Matrakçı Nasuh ve Menzîlnamesi, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultân Süleymân Han*, yay. haz. Nurhan Atasoy, Seyid Ali Kahraman ve Ruşen Deniz, İstanbul 2015.

³⁰ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 20.

Süleyman'ın Halep şehrine gelişini bildirdikten sonra menzillere dair bilgiler kesilir. Eserin sefer dönemini ihtiva etmesinden ziyade ordunun sefer güzergahında geçtiği ve konakladığı menzilleri, konaklama süresini, menzillerin birbirine mil hesabıyla olan uzaklığını, hangi menzile ne zaman varıldığını bildirmesi ve bu hususta tek olması eserin kıymetini artırır. Nasuh, menzillerin mesafesini mil hesabıyla belirtmesinin yanı sıra *yakın konak*, *orta konak*, *miyâne konak*, *uzak konak*, *ziyade uzak konak*, *gayet uzak konak* gibi ifadelerle konak yerlerinin birbirine uzaklıklarını kabaca tasvir eder. Bunların yanı sıra menzillerde ordunun arpa, buğday ve un gibi temel ihtiyaç malzemelerini ne kadara satın aldığı ve yaşanan bazı gelişmelere dair kısa bilgiler de verilir.

Matrakçı Nasuh'un sefer menzillerini ihtiva eden *Süleymannâme*'sinde Osmanlı ordusunun İstanbul'dan Tebriz'e gidiş ve Tebriz'den Halep'e dönüş güzergahında birden fazla geçtiği menzillerle birlikte ordunun konakladığı 179 menzile dair bilgi verilir. İstanbul'dan hareket eden ordu Tebriz'e toplamda 1.390 (2.641 km) mil mesafe kat ederek ulaşmıştır. Ordunun dönüş güzergahına baktığımızda ise Tebriz'den hareket eden Osmanlı ordusu birden fazla geçtiği menziller dahil olmak üzere Halep'e ulaştığında toplamda 1.361 mil (2.686 km) mesafe kat etmiştir. Osmanlı ordusu günlük 15.4 mil (yaklaşık 28-30 km) mesafe yürümüştür³¹.

1548-159 İran Seferi'nin menzillerini gösteren diğer önemli bir kaynak TSMA defter tasnifinde yer alan 10221 numaralı defterdir³². Burada ordunun geçtiği menziller sadece liste halinde verilmiştir. Ancak defterin tahrip olmasından dolayı tüm menziller okunamamaktadır³³. Söz konusu tahribattan dolayı defterin başlığı da eksiktir³⁴. Defterde yer alan menzil isimlerinin altında *tekâ'üd* kaydıyla ordunun hangi menzilde kaç

³¹ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 73. Mesafelere dair yapılan literatür değerlendirmesinde 1 'mil'in 1,895 km'ye denk geldiği tespit edilmiştir. Yukarıda mil hesabının km karşılığı olarak 1 mil = 1,9 km oranı esas alınmıştır.

³² BOA, *TSMA.d*, nr. 10221.

³³ Tahribattan dolayı listede yer almayan menzillerin Pasin Ovası, Çoban Köprüsü, Âlâgöz Derbendi olabileceği değerlendirilir. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 153, dn. 355, 356, 357.

³⁴ BOA, *TSMA.d*, nr. 10221, 1b: "[...] *refîâr hazretleri devlet ü ilkbâl ile Üsküdar'a [...]* fi 19 Saferü'l-muzaffer sene 955".

gün konakladığı belirtilmiştir. Bunların haricinde menzil listesinde yer alan Van'ın ne zaman fethedildiği ve Tebriz'e ne zaman girildiğine dair tarih kaydı düşünülmüştür. Söz konusu defter, Matrakçı Nasuh'un müstakil sefer nüshasında verdiği menzil bilgilerinin sıhhatini değerlendirme imkânı sağlamıştır³⁵. *Süleymannâme* haricinde sefer dönemini ihtiva eden devrin diğer bazı kaynakları da ordunun konakladığı menzillere dair bilgi verir³⁶.

2. D.BRZ.d., 20615/A Numaralı Rûznâmçe Defterine Göre Seferin Menzilleri

Güzergâh ve menzillere dair yukarıda verilen iki kaynağın yanında diğer önemli bir kaynak sefer esnasında tutulan rûznâmçe defteridir³⁷. Rûznâmçe defterindeki temel gaye sefer esnasında günlük gelir ve giderlerin takibinin yapılmasıdır. Dolayısıyla diğer kaynaklarda olduğu gibi güzergâh ve menzillere dair ayrıntılı bilgiler ihtiva etmez. Buna mukabil sefer esnasında gelir ve giderlerin nerede yapıldığı maksadıyla tali bir gündem olarak menzillerin belirtilmesi diğer kaynaklardaki eksik bilgilerin ikmali ve mevcut bilgilerin teyidi açısından kıymetlidir. Rûznâmçe defterinde ordunun konakladığı yerlerin isimleri ile diğer kaynaklardaki yerlerin isimleri bir araya getirildiğinde isim farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra rûznâmçe defterinde ordunun menzillerde bulunduğu esnadaki tarihleri de

³⁵ Matrakçı Nasuh'un sefere güzergâhı ve menzillere dair vermiş olduğu bilgilerin sıhhati hususunda Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki aynı meseleye dair tutulan defter iki çalışmada değerlendirilmiştir. Bu minvalde Davut Erkan Osmanlı ordusunun Üsküdar'dan Konya'ya kadar olan menzilleri her iki kaynağa göre değerlendirerek küçük farklılıklara rağmen büyük oranda aynı olduğunu ifade eder bkz. Davut Erkan, "*Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar*", s. 190-191; İkinci çalışma ilkinde göre daha kapsamlıdır. Zira Samet Balta, Marburg nüshasındaki menzillerin tamamı ile arşiv defterindeki menzil listesi ve konaklanan gün sayısını mukayese ederek değerlendirir. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 74-77, 159-163.

³⁶ Nazım Yılmaz, Selmân Câmîü'l-Cevâhir, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kayseri 2009.

³⁷ BOA, *Bâb-ı Defteri Büyük Ruznâmçe Kalemi Defterleri (=D.BRZ.d.)*, nr. 20615/A; Rûznâmçe hakkında bkz. Halil Sahillioğlu, "Ruznâmçe", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, 30 Nisan-2 Mayıs 1986, İstanbul 1988, s. 113-139; Erhan Afyoncu, "Rûznâmçe", *DİA*, c. 35, s. 276-278.

bildirmesi son derece önemlidir. Sefer süresince tutulan rûznâmeçe defterindeki gelir gider kayıtlarının başladığı tarih ordunun İstanbul'dan hareket tarihi olan 18 Safer 955/29 Mart 1548 tarihiyle aynıdır. Defterde yer alan son menzil bilgisi ise 21 Zilkade 956/11 Aralık 1549 tarihli kaydın yer aldığı Karye-i Bayad'dır³⁸. Bu anlamda defterde Üsküdar'dan hareket eden ordunun Tebriz'e varıncaya kadar başlangıç ve bitiş noktası dahil toplamda 107 menzil adı tarih kaydıyla verilir. Müstakil olarak ordunun herhangi bir menzilde ne kadar kaldığının kaydı yer almasa da aynı menzilde bir günden fazla tutulan malî kayıtlardan ordunun hangi menzilde kaç gün bulunduğu dair bazı tespitler yapılabilmektedir. Ayrıca Matrakçı Nasuh'un sefere dair müstakil kaleme aldığı *Süleymannâme*'nin Halep-İstanbul arası menzil bilgilerinin eksik olması defterin bu mesele özelindeki önemini artırmaktadır.

Menzil Sayısı	Menzil Adı	Tarih	Sayfa
1	Üsküdar	19 Safer 955 / 30 Mart 1548	16
2	Tekfur Çayırı	21 Safer 955 / 1 Nisan 1548	16
3	Panbucak/Panbucuk	27 Safer 955 / 7 Nisan 1548	16
4	Yenişehir	1 Rebiülevvel 955 / 10 Nisan 1548	17
5	İnönü	5 Rebiülevvel 955 / 14 Nisan 1548	21
6	Akviran	7 Rebiülevvel 955 / 16 Nisan 1548	22
7	Seyyid Gâzî	8 Rebiülevvel 955 / 17 Nisan 1548	23
8	Kulaba Çayırı	9 Rebiülevvel 955 / 18 Nisan 1548	23
9	Akşehir	15 Rebiülevvel 955 / 24 Nisan 1548	24
10	Arkıd/Argıd	17 Rebiülevvel 955 / 26 Nisan 1548	28
11	Gülemeç Beli	20 Rebiülevvel 955 / 29 Nisan 1548	29
12	Konya	22 Rebiülevvel 955 / 1 Mayıs 1548	30
13	Kırkpınâr	23 Rebiülevvel 955 / 2 Mayıs 1548	32
14	Pınârbaşı	24 Rebiülevvel 955 / 3 Mayıs 1548	33
15	Akçaşehir	25 Rebiülevvel 955 / 4 Mayıs 1548	34
16	Nekkarezen Çayırı	28 Rebiülevvel 955 / 7 Mayıs 1548	34
17	Niğde Çayırı	1 Rebiülahir 955 / 10 Mayıs 1548	35
18	Böged	2 Rebiülahir 955 / 11 Mayıs 1548	35
19	Kayseriyye	5 Rebiülahir 955 / 14 Mayıs 1548	36
20	Engür Gölü	10 Rebiülahir 955 / 19 Mayıs 1548	48
21	Çubuk Hanı	12 Rebiülahir 955 / 21 Mayıs 1548	48
22	Sivas	18 Rebiülahir 955 / 27 Mayıs 1548	49
23	Koçhisar Çayırı	21 Rebiülahir 955 / 30 Mayıs 1548	55
24	Azım Çayırı	25 Rebiülahir 955 / 3 Haziran 1548	57
25	Suşehri	27 Rebiülahir 955 / 5 Haziran 1548	57

³⁸ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 468-469.

26	Erzincan	1 Cemaziyelevvel 955 / 8 Haziran 1548	58
27	Çubuk	3 Cemaziyelevvel 955 / 10 Haziran 1548	62
28	Hubnar	6 Cemaziyelevvel 955 / 13 Haziran 1548	63
29	Penek Beli	7 Cemaziyelevvel 955 / 14 Haziran 1548	64
30	Cinis	8 Cemaziyelevvel 955 / 15 Haziran 1548	64
31	Çermük	9 Cemaziyelevvel 955 / 16 Haziran 1548	65
32	Kal'a-i Hasan	19 Cemaziyelevvel 955 / 26 Haziran 1548	77
33	Çoban Köprüsü	20 Cemaziyelevvel 955 / 27 Haziran 1548	78
34	Alagöz Derbendi	21 Cemaziyelevvel 955 / 28 Haziran 1548	78
35	İma Kayası	23 Cemaziyelevvel 955 / 30 Haziran 1548	80
36	Güzelce Dere	24 Cemaziyelevvel 955 / 1 Temmuz 1548	80
37	Aydın Beğlü	25 Cemaziyelevvel 955 / 2 Temmuz 1548	82
38	Kal'a-i Hamur	26 Cemaziyelevvel 955 / 3 Temmuz 1548	82
39	Çubuk	28 Cemaziyelevvel 955 / 5 Temmuz 1548	82
40	Çakırbeğlü	29 Cemaziyelevvel 955 / 6 Temmuz 1548	82
41	Karye-i Ağı	1 Cemaziyelahir 955 / 8 Temmuz 1548	82
42	Erciş	2 Cemaziyelahir 955 / 9 Temmuz 1548	82
43	Karahü Dere Ağzı	9 Cemaziyelahir 955 / 16 Temmuz 1548	87
44	Sökmenâbâd	11 Cemaziyelahir 955 / 18 Temmuz 1548	87
45	Çayır-ı Hoy	14 Cemaziyelahir 955 / 21 Temmuz 1548	88
46	Kurb-ı Merend	17 Cemaziyelahir 955 / 24 Temmuz 1548	92
47	Yam Gedüğü	18 Cemaziyelahir 955 / 25 Temmuz 1548	92
48	Sufyân	19 Cemaziyelahir 955 / 26 Temmuz 1548	93
49	Şam-ı Kazan	20 Cemaziyelahir 955 / 27 Temmuz 1548	93
50	Tebriz	21 Cemaziyelahir 955 / 28 Temmuz 1548	94
51	Şebüster	26 Cemaziyelahir 955 / 2 Ağustos 1548	96
52	Karye-i Tesu	28 Cemaziyelahir 955 / 4 Ağustos 1548	96
53	Selmas	29 Cemaziyelahir 955 / 5 Ağustos 1548	97
54	Gölbaşı	8 Receb 955 / 13 Ağustos 1548	97
55	Kal'a-i Van	9 Receb 955 / 14 Ağustos 1548	97
56	Gölbaşı	23 Receb 955 / 28 Ağustos 1548	112
57	Bendimâhî	24 Receb 955 / 29 Ağustos 1548	112
58	Erciş	25 Receb 955 / 30 Ağustos 1548	113
59	Settâyin Gölü	29 Receb 955 / 3 Eylül 1548	113
60	Bulanık Gölü	1 Şaban 955 / 5 Eylül 1548	114
61	Kenâr-ı Âb-ı Murad	2 Şaban 955 / 6 Eylül 1548	115
62	Şirvan Şeyh	3 Şaban 955 / 7 Eylül 1548	116
63	Kara Köprü	4 Şaban 955 / 8 Eylül 1548	118
64	Sahrâ-yı Muş	8 Şaban 955 / 12 Eylül 1548	123
65	Kal'a-i Muş	10 Şaban 955 / 14 Eylül 1548	123
66	Çukur	12 Şaban 955 / 16 Eylül 1548	124
67	Bitlis	13 Şaban 955 / 17 Eylül 1548	124
68	Çayır	16 Şaban 955 / 20 Eylül 1548	125
69	Veys el-Karânî	17 Şaban 955 / 22 Eylül 1548	125
70	Kal'a-i Mezrîn	18 Şaban 955 / 23 Eylül 1548	126
71	Beşirî Suyu	19 Şaban 955 / 24 Eylül 1548	126
72	Amid	25 Şaban 955 / 29 Eylül 1548	130
73	Kal'a-i Amid	28 Şaban 955 / 2 Ekim 1548	130
74	Der-yurt-ı Çölek	9 Ramazan 955 / 12 Ekim 1548	156

Sefer Rûznâmeçe Defterine Göre Sultan Süleyman'ın 1548-1549
İran Seferi'nin Güzergahı ve Menzilleri

	der-nezd-i Amid		
75	Sarukamış	14 Ramazan 955 / 17 Ekim 1548	157
76	Karye-i Seyyidler	16 Ramazan 955 / 19 Ekim 1548	157
77	Kenâr-ı Âb-ı Fırat	17 Ramazan 955 / 20 Ekim 1548	158
78	Harbut	19 Ramazan 955 / 22 Ekim 1548	158
79	Gölbaşı	23 Ramazan 955 / 26 Ekim 1548	159
80	Çölek	27 Ramazan 955 / 30 Ekim 1548	159
81	Der-yurt-ı Çölek der-nezd-i Amid	28 Ramazan 955 / 31 Ekim 1548	160
82	Ruha	14 Şevval 955 / 16 Kasım 1548	177
83	Tel Harman	17 Şevval 955 / 19 Kasım 1548	178
84	Birecik	19 Şevval 955 / 21 Kasım 1548	179
85	Görenus	20 Şevval 955 / 22 Kasım 1548	180
86	Sacur	21 Şevval 955 / 23 Kasım 1548	181
87	Haleb	28 Şevval 955 / 30 Kasım 1548	181
88	Semûka	11 Cemaziyelevvel 956 / 7 Haziran 1549	338
89	Türbe-i Hazret-i Davud Nebi	13 Cemaziyelevvel 956 / 9 Haziran 1549	339
90	Karye-i Vedvin	16 Cemaziyelevvel 956 / 12 Haziran 1549	340
91	Gerdiz	19 Cemaziyelevvel 956 / 15 Haziran 1549	341
92	Beşdepe	23 Cemaziyelevvel 956 / 19 Haziran 1549	342
93	Ezine Pınarı	2 Cemaziyelahir 956 / 28 Haziran 1549	344
94	Hâcegöz	6 Cemaziyelahir 956 / 2 Temmuz 1549	349
95	Elmalu	8 Cemaziyelahir 956 / 4 Temmuz 1549	350
96	Kızıldepe	27 Receb 956 / 21 Ağustos 1549	379
97	Çölek/Âmid	26 Şaban 956 / 19 Eylül 1549	405
98	Cüllâb	19 Şevval 956 / 10 Kasım 1549	455
99	Birecik	28 Şevval 956 / 19 Kasım 1549	456
100	Arslan	2 Zilkade 956 / 22 Kasım 1549	460
101	Akçahan	3 Zilkade 956 / 23 Kasım 1549	462
102	Kınık Çayırı	4 Zilkade 956 / 24 Kasım 1549	462
103	Adana	7 Zilkade 956 / 27 Kasım 1549	463
104	Akçaşehir	13 Zilkade 956 / 3 Aralık 1549	465
105	Konya	15 Zilkade 956 / 5 Aralık 1549	465
106	Akşehir	20 Zilkade 956 / 10 Aralık 1549	467
107	Karye-i Bayad	21 Zilkade 956 / 11 Aralık 1549	468

Tablo 1.1: *D.BRZ.d.*, 20615/A Numaralı Rûznâmeçe Defterine Göre
Ordunun Konakladığı Menziller

3. Osmanlı Ordusunun Gidiş Güzergahı ve Konakladığı Menziller

Osmanlı ordusunun Üsküdar'dan hareketle Tebriz istikametinde kullandığı yol güzergahı temel olarak Anadolu'da daha önce var olan medeniyetlerin zamanla tesis ettikleri bir yoldu. Doğu'ya yönelik fetihlerle birlikte aynı istikamette genişleyen yol ağı Osmanlı döneminde zamanla geliştirildi. İmparatorluğun askerî ihtiyacına cevap verecek

şekilde Doğu'ya yönelik sefer tecrübesi ve geliş-gidiş güzergahının fizikî coğrafyası da göz önünde bulundurularak ordunun kat edeceği mesafe ve süreyi kısaltacak alternatifler üretildi. Netice itibariyle 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı ordusunun Doğu'ya yönelik sefer organizasyonlarında temel bir askerî yol ortaya çıktı. Söz konusu güzergâh başlarda Üsküdar, İzmit, İzmit, Yenişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Akşehir üzerinden Konya'ya kadar gelmekteydi. Buradan itibaren Tebriz'e ulaşmak için iki alternatif güzergâh vardı. Birinci güzergâh Konya'nın yaklaşık 150 kilometre doğusunda yer alan Ereğli'nin kuzeyinden hareketle Niğde, Kayseri, Sivas, Erzincan ve Erzurum istikametiye. Diğeri ise Ereğli'nin güneyinden Toroslari aşarak Suriye'ye ulaşan Adana, Halep ve Diyarbakır üzerinden giden güzergahtı³⁹. Daha sonra Kütahya-Afyonkarahisar üzerinden Konya'ya ulaşım hususunda mesafe ve süreyi kısaltan bir güzergâh eklendi. Yenişehir'den sonra Eskişehir, Seyyitgazi ve Akşehir istikametinde Konya'ya ulaşım sağlandı. Bundan sonra Doğu seferlerinde genellikle bu hat tercih edildi⁴⁰. 1548'de Safeviler üzerine ikinci kez yürüyen Osmanlı ordusu yukarıda zikredilen askerî hattı esas aldı.

3.1 İstanbul-Tebriz Hattı

Osmanlı ordusunun İstanbul'dan Tebriz'e hareketindeki ilk menzil yeri Üsküdar oldu. 18 Safer 955 / 29 Mart 1548'de Üsküdar'a geçen ordu buradaki bir günlük ikametinin ardından 20 Safer / 31 Mart'ta Maldepe'ye geldi. Buradan itibaren her gün bir menzil kat eden ordu 21 Safer/1 Nisan'da K1ssahan Köprüsü'ne ulaştı⁴¹. 22 Safer / 2 Nisan'da

³⁹ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 34, 55.

⁴⁰ Üsküdar'dan Tebriz'e az önce zikredilen güzergahın haricinde bazı alternatif yollar da vardı. Ancak bunlar askerî hattın haricinde daha ziyade ticaret kervanlarının ulaşım ve taşıma maliyetini azaltmak amacıyla mesafe ve süreyi kısaltmak için canlandırdıkları yoldu. İstanbul'dan başlayarak orta koldan Erzurum'a ilerleyen ve kuzey kervan yolu olarak zikredilen bu yol Erzurum'dan İran sahasına da gidiyordu. Ayrıca Erzurum Ilıca'dan itibaren söz konusu askerî hatla birleşiyordu. Bkz. Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 56.

⁴¹ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 58; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 142; Funda Demirtaş, Celalzâde

Gebze'yi geçen Osmanlı ordusu, her gece bir menzil kat ederek beş menzili geçti ve 27 Safer/7 Nisan'da Pamukca'ya geldi⁴². Ertesi gün Yenişehir'e gelen ordu⁴³ buradaki iki günlük ikametinin ardından birer günlük yürüyüşlerle dört menzil sonra 5 Rebiülevvel / 14 Nisan'da Sultanönü Çayırı'na ulaştı⁴⁴. 6 Rebiülevvel / 15 Nisan'da Eskişehir'e gelen ordu ertesi gün buradan ayrılarak sekiz menzil sonra 14 Rebiülevvel/23 Nisan'da Akşehir'e vardı⁴⁵. Akşehir'deki iki günlük istirahatın ardından yoluna devam eden ordu her gece bir menzil kat etti. Akşehir'le Konya arasındaki dört menzili geçen ordu 21 Rebiülevvel/30 Nisan'da Konya'ya ulaştı⁴⁶. Ordu, Konya'da bir gün konakladı⁴⁷. 23

Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 525, 527. Rûznâmeçe defterindeki aynı tarihli muhasebe kaydında verilen yer Tekfur Çayırı'dır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 16.

⁴² Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 60; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 143. Pamukca'daki muhasebe kaydı ordunun aynı tarihte burada olduğunu teyit eder. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 16.

⁴³ Yenişehir'deki muhasebe kaydı ordunu buraya ulaştıktan sonra istirahat ettiği 1 Rebiülevvel 955 / 10 Nisan 1548 tarihine aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 17.

⁴⁴ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 21; Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 62; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 144.

⁴⁵ Rûznâmeçe defterinde Eskişehir ve Akşehir arasındaki Akviran, Seyyid Gazi, Kulaba Çayırı'ndaki muhasebe kayıtlarının tarihi ile *Süleymannâme*'de verilen ordunun konak yerlerine ulaştığı tarihler aynıdır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 22-23; Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 62-65; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 145. Akşehir'deki muhasebe kaydı ordunu buraya ulaştıktan sonra istirahat ettiği 15 Rebiülevvel 955 / 24 Nisan 1548 tarihine aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 17.

⁴⁶ Akşehir ile Konya arasında rûznâmeçe defterinde verilen Argid ve Gülemeç Beli'ne ait muhasebe kayıtlarının tarihi *Süleymannâme* ile aynıdır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 28-29; Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 65-67; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 146; Konya'daki muhasebe kaydı ordunu buraya ulaştıktan sonra istirahat ettiği 22 Rebiülevvel 955 / 1 Mayıs 1548 tarihine aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 30.

⁴⁷ Sinan Çukukyurt, Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme* (1a-95b), (Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), s. 91; Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i*

Rebiülevvel/2 Mayıs'ta Konya'dan ayrılan ordu 6 menzil geçtikten sonra geldiği Niğde Kalesi önünde bir gün kaldı⁴⁸. 4 Rebiülahir/13 Mayıs'ta Kayseri'ye gelen ordu burada ise beş gün istirahat etti⁴⁹. Kayseri'deki uzun süreli istirahatinin ardından ordu 10 Rebiülahir/19 Mayıs'ta Engür Gölü'ne, ardından birer günlük yürüyüşlerle beşinci menzilde 16 Rebiülahir / 25 Mayıs'ta Sivas'a geldi⁵⁰. Sivas'ta üç gün dinlenen

'Irakeyn-i Sultān Süleymān Hān, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 66; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 146; Rûznâmçe defterine göre Konya'daki muhasebe kaydının tarihi ordunun burada konakladığı 22 Rebiülevvel 955 / 1 Mayıs 1548 tarihine aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 29-31.

⁴⁸ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultān Süleymān Hān*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 69; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 147; *Süleymannâme*'nin müstakil nüshasından ordunun Niğde Kalesi önündeki Beğ Çayırı'na gelişi tarihi 29 Rebiülevvel 955 / 8 Haziran 1548'dir ve ordu 30 Rebiülevvel 955 / 9 Haziran 1548'de bir gün konaklamıştır. Daha sonra yürüyüşüne devam eden ordu 1 Rebiülahir 955 / 10 Haziran 1548'de sonraki konak olan Böget'e ulaşmıştır. Buna mukabil Rûznâmçe defterindeki muhasebe kayıtlarına göre ordu 1 Rebiülahir 955 / 10 Haziran 1548'de Niğde'de 2 Rebiülahir 955 / 11 Haziran 1548'de ise Böget'tedir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 35.

⁴⁹ *Süleymannâme* ve menzil defterine göre ordunun Kayseri'de konakladığı gün sayısı dördtür. Ancak yine *Süleymannâme*'ye göre Kayseri'den sonraki ilk konak mahalli olan Engür Gölü'ne ordunun varış tarihi 10 Rebiülahir 955 / 19 Mayıs 1548'dir. Şayet ordu Kayseri'de dört gün konaklamış ise Engür Gölü'ne 10 Rebiülahir/13 Mayıs'ta değil bir gün önce 9 Rebiülahir / 12 Mayıs'ta varması gerekir. Bu şekilde ordunun Kayseri'de konakladığı gün hususunda ya da ordunun Kayseri'den sonraki konak mahalline ulaştığı tarih hususunda bir günlük boşluk vardır. Söz konusu tutarsızlık rûznâmçe defterinde Kayseri'de tutulan kayıtlara bakıldığı zaman giderilir. Kayıtlara göre ordu 5-9 Rebiülahir 955 / 14-18 Mayıs 1548 tarihlerinde Kayseri'dedir. Dolayısıyla ordu Kayseri'de dört gün değil beş gün konaklamıştır. Böylelikle *Süleymannâme*'deki tarih tutarsızlığı da ortadan kalkar. Bkz. Sinan Çukuryurt, Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme* (1a-95b), (Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), s. 91; Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultān Süleymān Hān*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 70; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 147-148. Rûznâmçe defterinde Kayseri'de tutulan söz konusu kayıtlardan 5 Rebiülahir 955 / 13 Mayıs 1548 tarihi için bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 36; 6 Rebiülahir 955 / 14 Mayıs 1548 tarihli kayıtlar için, s. 37, 38, 39, 40, 41, 42; 7 Rebiülahir 955 / 15 Mayıs 1548 tarihli kayıtlar için s. 43; 8 Rebiülahir 955 / 16 Mayıs 1548 tarihli kayıtlar için s. 44, 45, 46; 9 Rebiülahir 955 / 17 Mayıs 1548 tarihli kayıtlar için s. 47.

⁵⁰ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyān-ı Menāzil-i Sefer-i 'Irakeyn-i Sultān Süleymān*

Osmanlı ordusu 20 Rebiülahir / 29 Mayıs ile 1 Cemaziyelevvel/8 Haziran tarihleri arasında birer günlük yürüyüşlerle Sivas-Erzincan arasındaki menzilleri 11 günde kat ederek Erzincan'a geldi⁵¹. Erzincan'da iki günlük istirahatın ardından 3 Cemaziyelevvel / 10 Haziran'da yola çıkan Osmanlı ordusu, günlük yürüyüşlerle yedinci menzilde Erzurum Sahrası'ndaki Ilıca ya da Çermük adıyla bilinen oturak mahalline geldi ve burada altı gün konakladı⁵². Erzurum'dan çıkarak Tebriz'e doğru ileri harekâtını devam ettiren ordu dört menzil sonra hava muhalefetinden dolayı 21 Cemaziyelevvel 955/28 Haziran 1548'de ulaştığı diğer bir oturak yeri olan Alagöz derbendinde bir gün konaklamak zorunda kaldı. Zira “*ziyâde inişlü yokuşlu dereler depeler*” aşılarak geçilen yorucu bir yürüyüşten sonra ulaşılan Alagöz derbendinde bu kez de şiddetli yağmurlar ordunun ilerleyemeyeceği bataklık ve balçıklar oluşturdu⁵³.

Hân, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 70-73; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 149; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 529. Kayseri ile Sivas arasında rûznâmeçe defterinde verilen Engür Gölü ve Çubuk Hanı'na ait muhasebe kayıtlarındaki tarih ile *Süleymannâme*'deki aynı yerlere ordunun ulaştığı tarihler aynıdır. Defterde Sivas'a ait 18 Rebiülahir / 27 Mayıs tarihli muhasebe kaydı ise ordunun buraya ulaştıktan sonraki istirahat günlerine aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 48-49.

⁵¹ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 73-77; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 147-149. *Süleymannâme*'de söz konusu güzergaha dair 11 menzil bilgisi bulunurken rûznâmeçe defterinde Erzincan dahil dört konak yerinde yapılan muhasebe kaydı vardır. Bunlardan Koçhisar, Azim Çayırı ve Erzincan konaklarındaki muhasebe kayıtlarının tarihleri ile *Süleymannâme*'de ordunun bu konaklara ulaştığı tarihler aynıdır. Ancak *Süleymannâme*'de Suşarı'ya ordunun varış tarihi 26 Rebiülahir / 4 Haziran olarak verilirken, defterde Suşehri olarak verilen aynı yerdeki kaydın tarihi 27 Rebiülahir / 5 Haziran'dır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 55-57.

⁵² Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 77-80; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 149-152. Erzincan'dan Çermük'e kadar olan güzergahta rûznâmeçe defterinde sadece Çubuk, Hubnar, Penek Beli, Cînis ve Çermük'te yapılan muhasebe kayıtları söz konusudur ve tarih konusunda farklılık yoktur. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 62-65.

⁵³ Nasuhü's-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 81; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 153-154; Rûznâmeçe defterinde

Muhtemelen havanın dinmesinden sonra harekete geçen ordu buradan hareketle dokuz menzil sonra dört gün konakladığı Erciş Kalesi önlerine 2 Cemaziyelahir 955 / 9 Temmuz 1548’de geldi⁵⁴. Ordunun Tebriz’e varmadan önceki oturak yerlerinden biri 10 Cemaziyelahir 955/17 Temmuz 1548’de ulaştığı Sökmenâbâd’dır. Oldukça sert bir coğrafyada bulunan derbentten geçilirken çok sıkıntı çeken ordu Sökmenâbâd’a gelince istirahat için burada bir gün kaldı⁵⁵. Sökmenâbâd’dan sonra ordunun Tebriz’e varmadan konakladığı diğer oturak yeri Hoy’un ilerisindeki Güldepe çayıdır. 14 Cemaziyelahir 955/21 Temmuz 1548’de ulaşılan konakta bir gün istirahat edilirken yine bu konakta divan tertip edildi⁵⁶. Ordunun gidiş güzergahında konakladığı son yer seferin gidiş güzergahının nihayete erdiği yerdir. 21 Cemaziyelahir 955/28 Temmuz 1548’de Tebriz’e giren ordu burada üç gün kaldı⁵⁷.

Alagöz Derbendi’nde yapılan muhasebe kayıtlarının tarihi ordunun bu menzile geldiği ve bir gün ikamet ettiği 21-22 Cemaziyelahir 955/28-29 Haziran 1548 tarihleridir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 78-79.

⁵⁴ Sinan Çukuryurt, Matrakçı Nasuh, Süleymannâme (1a-95b), (Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), s. 98; Nasuhü’s-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i ‘Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 84; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 155; Rûznâmçe defterinde Erciş’te yapılan muhasebe kayıtlarının tarihi ordunun bu menzile geldiği ve dört gün ikamet ettiği 2-6 Cemaziyelahir 955 / 9-14 Temmuz 1548 tarihleridir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 82-86.

⁵⁵ Nasuhü’s-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i ‘Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 86; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 156; Rûznâmçe defterinde Sökmenâbâd’daki muhasebe kaydının tarihi ordunun burada konakladığı tarih olan 11 Cemaziyelahir 955/18 Temmuz 1548 tarihidir (BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 87).

⁵⁶ Nasuhü’s-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i ‘Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 86; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı s. 157; Rûznâmçe defterine göre ordunun Hoy çayı yanında bulunduğu tarihler ordunun buraya ulaştığı ve bir gün konakladığı tarih olan 14-15 Cemaziyelahir 955 / 21-22 Temmuz 1548 tarihleridir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 88-91.

⁵⁷ Nasuhü’s-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i ‘Irakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, s. 87; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 158; Rûznâmçe defterine göre ordunun Tebriz’de bulunduğu tarihler 21-23 Cemaziyelahir 955 /28-30 Temmuz 1548’dir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 94-95.

4. Osmanlı Ordusunun Dönüş Güzergahı ve Konakladığı Menziller

Osmanlı ordusunun dönüş güzergahını tasnif ederek izah etmek gerekir. Ordunun Tebriz'den ayrılması doğrudan İstanbul'a yönelik bir yürüyüş değil devam eden askerî hareketin bir parçasıydı. Zira Tebriz'e giren devlet adamları ve askere, aynî ve nakdî ihسانlar verilmesine rağmen bu başarı yeterli görülmedi⁵⁸. Tebriz'deki ikamet esnasında kurulan harp divanlarında ordunun istikameti Van Kalesi'ne çevrildi. Tebriz'den hareket eden Osmanlı ordusu 13 menzil sonra Van'a ulaştı. Van'ın fethini müteakip ordu, 26 menzil sonra Amid'e geldi. Tahmasb'ın Erzincan taraflarını yağmaladığı haberinin gelmesi üzerine Erzincan'a doğru hareket eden ordu Tahmasb'ın Tebriz'e dönmesi üzerine tekrar Amid'e geldi. Geliş ve gidiş sürecinde Osmanlı ordusu 13 menzil geçti. Ramazan Bayramı'nı burada geçirdikten sonra sonra askerler tayin edilen kışlaklara çekilirken Sultan Süleyman ve ordunun bir kısmı Halep kışlağına gitti. Amid'den hareket eden ordu Halep'e 14 menzilde ulaştı. Halep kışlağı ve ona bağlı nahiyelerde yaklaşık altı ay kadar vakit geçiren Sultan Süleyman, muhtelif seyir, av ve yürüyüşlerde bulundu. Sultan'ın Halep'ten hareketinden yine buraya dönüşüne kadar 22 menzil geçti. Sultan Süleyman, Halep kışlağında bulunduğu esnada seferin ikinci aşamasına işaret eden hazırlık emirlerine rağmen Amid'e oradan da İstanbul'a döndü ve sefer sona erdi.

4.1 Tebriz-Van Hattı

Osmanlı ordusu Tebriz'den ayrılırken geliş yolundan farklı bir güzergâh takip etti. Ordu, gelişte Hoy, Merend, Sufyan istikametinden Tebriz'e girmişti. Dönüş güzergahında ise yukarıdaki hattın biraz daha güneyinden bugünkü Mişu Dağı arada kalacak şekilde Şebister, Tesu, Çobanlı üzerinden Selmas'a yürüdü. Bu kararda Osmanlı ordusunu yıpratmak isteyen Safevîlerin Tebriz'e geliş istikametindeki bölgeleri yakması etkili oldu⁵⁹. Netice itibarıyla 24 Cemaziyelahir 955 / 31 Temmuz 1548'de Tebriz'den hareket eden ordu, birer günlük aralıkla 25

⁵⁸ 30 Temmuz 1548'de Tebriz'de in'âm dağıtılan kişi ve miktarı için bkz. Hasan Yapıcı, Kanûnî Sultan Süleyman'ın İkinci İran Seferi (1548-1549), s. 270-275.

⁵⁹ Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 533.

Cemaziyelahir / 1 Ağustos'ta Sârvân / Sârubânkulu'na, 26 Cemaziyelahir / 2 Ağustos'ta ise Şebüster'e geldi⁶⁰. 27 Cemaziyelahir / 3 Ağustos'ta Tesu Kasabası'na gelen ordu ertesi gün de burada konakladı⁶¹. Ordu daha sonra Hân Ada menziline geçtikten sonra Selmas'a geldi ve burada bir gün kaldı⁶². Ordu daha sonra her gün birer menzillik yürüyüşlerle sırasıyla 3 Receb / 8 Ağustos'ta Hâne-i Sûr'da, 4 Receb / 9 Ağustos'ta Elbağ'da, 5 Receb / 10 Ağustos'ta Kotur Deresi'nde, 6 Receb / 11 Ağustos'ta Mahmudiye Kalesi'nden bir mil önce bir ovada, 7 Receb / 12 Ağustos'ta söz konusu kaleyi geçince başka bir ovada, 8 Receb / 13 Ağustos'ta Kırkpınar Ovası'nda, 9 Receb / 14 Ağustos'ta ise Amik Kalesi yakınlarında göl kenarındaki bir çayırda konakladı⁶³. Osmanlı ordusunun bir bölümü Van Kalesi'ne 9 Receb / 14 Ağustos bir kısmı ise 10 Receb / 15 Ağustos'ta ulaştı⁶⁴. Kalenin fethinden bir müddet sonra ordunun bir

⁶⁰ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 236; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 532. Rûznâmçe defterinde Şebüster'deki muhasebe kaydı 26 Cemaziyelahir / 2 Ağustos tarihini teyit eder. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 96.

⁶¹ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 96.

⁶² *Süleymannâme*'de ordunun 29 Cemaziyelahir / 5 Ağustos'ta Hân Ada'da olduğu ifade edilirken rûznâmçe defterinde ise 29 Cemaziyelahir / 5 Ağustos ve 1 Receb / 6 Ağustos'ta ordunun Selmas'ta olduğunu gösteren iki farklı güne ait muhasebe kaydı vardır. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 236; BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 97. *Süleymannâme*'ye göre ise ordunun 1 Receb / 6 Ağustos Selmas'a ulaştığı, ertesi gün ise burada konakladığı ifade edilir. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 237. Görüldüğü üzere ordunun Selmas'a ulaştıktan sonra bir gün konakladığı açıksa da söz konaklama tarihine dair ihtilaf söz konusudur.

⁶³ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 237-238. Rûznâmçe defterinde 8 Receb 955 / 13 Ağustos 1548 tarihine ait bir kayıtta ise Gölbaşı'nda olduğu anlaşılır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 97. Şayet defterde kayıtlı bu yer *Süleymannâme*'de geçen Amik Kalesi yakınlarındaki göl kenarı ise tarih konusunda ihtilaf söz konusudur.

⁶⁴ Van Kalesi üzerine düşülen şerhte ve rûznâmçe defterindeki muhasebe kaydında ordunun 9 Receb 955/14 Ağustos 1548'te Van Kalesi'ne ulaştığı görülür. Bkz. BOA, TSMA.d. nr. 10221; *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 97. Kitabî kaynaklarda ise ordunun Van Kalesi'ne intikali için 10 Receb / 15 Ağustos tarihi verilir. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 238; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 532. Ordunun Van'a intikali hususundaki birer günlük ihtilafın sebebinin, orduda yer alan müelliflerin Van Kalesi'ne peyder pey gelmeleriyle alakalı olması muhtemeldir.

kısmı en erken 23 Receb 955 / 28 Ağustos 1548'den itibaren kaleden ayrıldı⁶⁵.

4.2 Van-Amid Hattı

Van üzerinden Amid yolu oldukça engebeli bir arazi olduğu için her birliğe ayrı bir yol tayin edildi⁶⁶. Güzergahtaki farklılığın yanı sıra ordudaki birlikler de Van'dan farklı zamanda ayrıldı. Bu durumun haliyle menzillere dair bilgi veren kaynaklara da yansdığı anlaşılmaktadır. Zira kaynakların ordunun müteakip menzillere ulaştığı zaman için farklı tarih verdikleri görülecektir. *Süleymannâme*'de Van'dan sonra ilk konak yeri olarak zikredilen Maldûd Çayı'na ordunun varış tarihi 24 Receb 955 / 29 Ağustos 1548 olarak verilirken⁶⁷, rûznâmçe defterindeki Gölbaşı olarak zikredilen yerdeki muhasebe kaydının tarihi 23 Receb 955 / 28 Ağustos 1548'dir⁶⁸. Van Kalesi'nden hareketle ikinci konak yerinde olduğu gibi ordunun konakladığı müteakip yerlerde yapılan muhasebe kayıtlarının da aynı şekilde *Süleymannâme*'nin verdiği tarihlerden bir gün erken olduğu görülür. Bundan hareketle rûznâmçe müellifinin de içinde bulunduğu birliğin diğer birliklere göre bir gün erken hareket ettiği düşünülebilir. İkinci konak yeri Bendimahi'den hareket eden Osmanlı ordusu 26 Receb 955 / 31 Ağustos 1548'de Erciş Kalesi'ne ulaştı⁶⁹. 27 Receb / 1 Eylül'de Sapan Karyesi'ne gelen Osmanlı ordusu, ertesi gün 28 Receb / 2 Eylül'de Adilceva'za geldi⁷⁰. Ordunun burada bir gün konakladığı bilgisinden hareketle 29 Receb / 3 Eylül'de de ordunun aynı yerde olduğu anlaşılır. Kaynaklarda 30 Receb / 4 Eylül'de ordunun hareketine dair bir bilgi yoktur. Ordu 1 Şaban 955 / 5 Eylül 1548'de bir sonraki konak olan Sette

⁶⁵ *Süleymannâme*'ye göre ise Van'a gelen ordu 24 Receb 955 / 29 Ağustos 1548'de buradan ayrıldı.

⁶⁶ Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, *Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, s. 537.

⁶⁷ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 238

⁶⁸ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 112.

⁶⁹ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 239. Erciş'te yapılan muhasebe kaydının tarihi ise 25 Receb 955 / 30 Ağustos 1548'dir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 113.

⁷⁰ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 239.

Gölü'ne geldi⁷¹. Sette Gölü'nden hareket eden ordu her gece bir menzillik yürüyüşlerle 2 Şaban / 6 Eylül'de Bulanık Gölü'ne, 3 Şaban / 7 Eylül'de Murad Nehri kenarına, 4 Şaban / 8 Eylül'de Şeyh Şirvan Tekkesi'ne, 5 Şaban / 9 Eylül'de Kara Köprü yakınlarına geldi⁷². Ordu Kara Köprü'de iki gün konakladı. Buna göre bir sonraki Akgelin Karyesi / İl Köprüsü'ne 8 Şaban'da ulaşması beklenirken 7 Şaban / 11 Eylül'de vardığı ifade edilir. Muhtemelen ordu burada iki değil bir gün konakladı. Daha sonra ordu 8 Şaban / 12 Eylül'de Üç Budak'a, 9 Şaban/13 Eylül'de Sekavî Karyesi'ne, 10 Şaban / 14 Eylül'de ise Muş Kalesi'ne geldi⁷³. Burada bir gün istirahat eden ordu 12 Şaban / 16 Eylül'de Zergit Karyesi / Kara Köprü'ye geldi⁷⁴. Ordu, 13 Şaban / 17 Eylül'de Karye-i Gurmak'a geldi⁷⁵. Daha sonra her gün birer menzillik yürüyüşlerle hareket eden ordu, sırasıyla 14 Şaban'da Bitlis Karyesi'ni geçip Kozlu Karyesi'ne, 15 Şaban / 19 Eylül'de Kınık Karyesi / Kasr'a, 16 Şaban / 20 Eylül'de bir mezraya ki burası muhtemelen menzil defterinde Ali Can Gölü olarak ifade edilen yerdir, 17 Şaban / 21 Eylül'de Duhan Köprüsü'nü geçip su kenarı, menzil defterinde ise Zirinc Hâmı olarak ifade edilen yere, 18

⁷¹ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 240. Ruznâmçe defterinde Settayin olarak kaydedilen aynı yerdeki muhasebe kaydının tarihi 29 Receb 955/3 Eylül 1548'dir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 113.

⁷² Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 240. Rûznâmçe defterinde Bulanık Gölü'ndeki muhasebe kaydının tarihi 1 Şaban / 5 Eylül, Murad Nehri kenarındaki muhasebe kaydının tarihi 2 Şaban / 6 Eylül, Şirvan Şeyh'deki muhasebe kaydının tarihi 3 Şaban / 7 Eylül, Kara Köprü'deki muhasebe kaydının tarihi ise 4 Şaban / 8 Eylül'dür. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 114; 115; 116; 118.

⁷³ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 241. Söz konusu yerin tam adı rûznâmçe defterinde “*der-yurt-ı Sahrâ-yı Muş, der-nezd-i karye-i Hoy*” şeklinde geçer. Rûznâmçe defterinde 8 Şaban / 12 Eylül'de Muş Sahrası'nda olduğuna dair 10 Şaban / 14 Eylül'de ise *Süleymannâme*'deki bilgiyi teyit eder şekilde Muş Kalesi'nde olduğuna dair bir muhasebe kaydı vardır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 123.

⁷⁴ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 241-142.

⁷⁵ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 242. Söz konusu yer menzil defterinde *Öğrük/Öğrübeg Çukur* olarak geçerken rûznâmçe defterinde sadece Çukur olarak kaydedilir. Ayrıca ordunun 13'ünde değil 12 Şaban / 16 Eylül'de Çukur'da bulunduğu, 13 Şaban/17 Eylül'de ise Bitlis'te olduğuna dair muhasebe kaydı bulunur. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 125.

Şaban / 22 Eylül'de üç kaynağın da yer hususunda müşterek olduğu Bitlis-Diyarbakır yolundaki Veysel Karani Tekkesi / Türbesi'ne geldi. 19 Şaban / 23 Eylül'de ordu *Süleymannâme*'de Ezrin Kalesi altındaki Ayazma, menzil defterinde Ilıca / Pınarbaşı, rûznâmeçe defterinde ise Mezrin Kalesi olarak ifade edilen yerde konakladı⁷⁶. 20 Şaban/24 Eylül'de Âb-ı Beşirî'ye ulaştı. Burada üç gün istirahat eden ordu 24 Şaban / 28 Eylül'de Pamukça / Pambuk Çayı'na, 25 Şaban / 29 Eylül'de Abar Çayı'na geldi. Ordunun bir bölümü Amid'e ilk olarak 25 Şaban / 29 Eylül'de ulaştı⁷⁷.

Osmanlı ordusunun Amid'e ulaşması üzerine harekete geçen Şah Tahmasb, Erzincan taraflarında ortaya çıktı. Amid'e geldikten sonra bir müddet burada kalan Osmanlı ordusu, söz konusu haber üzerine kademeli olarak Amid'den ayrıldı. Harput'a kadar ilerleyen Osmanlı ordusu Şah Tahmasb'ın Tebriz'e dönmesi üzerine tekrar Amid'e döndü. Ordu 27 Ramazan / 30 Ekim'de ikinci kez geldiği Amid'de bu kez 10 gün kaldı⁷⁸.

4.3 Amid-Halep Hattı

Sultan Süleyman ikinci kez geldiği Amid'de iken ordunun bir kısmı tayin edilen kışlaklara gönderildi. Ordunun kalan kısmı ise Sultanla birlikte kışı geçirmek üzere 7 Şevval 955 / 9 Kasım 1548'de Halep'e hareket etti. Amid'den hareket eden Osmanlı ordusu 14 menzil sonra Halep'e vardı.

⁷⁶ Daha önce ifade edildiği üzere rûznâmeçe defterindeki kayıtlar yukarıda zikredilen konak yerlerine ulaşım tarihini birer gün önce verir. Rûznâmeçe defterinde ordunun 16 Şaban / 20 Eylül'de Çayır adlı yerde, 17 Şaban / 21 Eylül'de Veysel Karani'de 18 Şaban / 22 Eylül'de Mezrin Kalesi'nde olduğuna dair muhasebe kayıtları vardır. Bk. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 125-126.

⁷⁷ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 159-160; Celalzâde ise ordunun ilk defa Amid'e ulaştığı tarihi 25 Şaban 955 / 28 Ekim 1548 olarak verir. Bkz. Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 537. *Süleymannâme*'ye göre ise ordu 26 Şaban / 30 Eylül'de Amid'e ulaştır. Bkz. Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 243.

⁷⁸ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 245-246. Ordunun Amid'de bulunduğu esnada tutulan muhasebe kayıtlarında yer isimleri farklı verilir. 27 Ramazan / 30 Ekim'deki muhasebe kaydında yer ismi *Çölek* olarak ifade edilirken, ertesi günkü muhasebe kaydında yer ismi *der-yurt-ı Çölek der-nezd-i Amid* olarak verilir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 159-160.

7 Şevval 955 / 9 Kasım 1548'de Amid'den ayrılan ordu birer günlük yürüyüşlerle yedi menzil sonra Ruha'ya vardı. Buna göre ordu Amid'den ayrıldığı gün Kanırd Çayı'na, 8 Şevval/10 Kasım'da Kızıltepe'ye, 9 Şevval / 11 Kasım'da Akpınar'a, 10 Şevval / 12 Kasım'da Kocagöz Karyesi'ne, 11 Şevval / 13Kasım'da Abidun'a, 12 Şevval / 14 Kasım'da Cüllab'a, 13 Şevval / 15 Kasım'da ise Ruha'ya geldi⁷⁹. 15 Şevval / 17 Kasım'da Şeyh Müslim Karyesi'ne gelen ordu, 16 Şevval / 18 Kasım'da Beşdepe'ye ulaştı⁸⁰. 17 Şevval / 19 Kasım'da Birecik Kalesi'ne gelen ordu⁸¹, 19 Şevval / 21 Kasım'da Göreniz'e, 20 Şevval / 22 Kasım'da Sacur'a, 21 Şevval / 23 Kasım'da Bâb Kasabası'na geldi⁸². Buradaki 1 günlük istirahatın ardından da 23 Şevval/25 Kasım'da Halep'e geldi⁸³.

Sultan Halep'e geldikten sonra mütemadiyen aynı yerde kalmadı. 23 Şevval 955 / 25 Kasım 1548'de ulaştığı Halep'te 10 gün kaldıktan sonra av ve gezinti faaliyetlerinde bulunmak üzere 5 Zilkade 955 / 6 Aralık 1548'de Halep'ten ayrıldı⁸⁴. Ayrılış tarihinden Halep'e geri dönene kadar sadece *Süleymannâme*'de yer alan bir kısmı aynı olan toplamda 22 menzilden geçti. Yaklaşık dört ay sonra 1 Mart 1549 tarihinde Halep'e geri döndü.

⁷⁹ *Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi (96a-185b)*, s. 19; Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 246-247. Rûznâmçe defterindeki muhasebe kaydı ordunun buraya ulaştıktan sonra istirahat ettiği 14 Şevval 955/16 Kasım 1548 tarihine aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 177.

⁸⁰ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 247.

⁸¹ Ordu rûznâmçe defterindeki muhasebe kaydına göre 17 Şevval/19 Kasım'da Tel Harman'da görünür. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 178.

⁸² Rûznâmçe defterindeki kayıtlar da ise birer günlük farkla muhasebe kayıtlarına göre ordu 19 Şevval / 21 Kasım'da Birecik Kalesi'nde, 20 Şevval / 22 Kasım'da Görenus'ta, 21 Şevval / 23 Kasım'da Sacur'dadır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 179, 180, 181.

⁸³ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 247-248; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 541. Rûznâmçe defterinde Halep'te yapılan muhasebe işleminin tarihi ise *Süleymannâme*'den beş gün sonrasına 28 Şevval 955 / 30 Kasım 1548 tarihine aittir. Rûznâmçe defterindeki bu tarih Sultan Süleyman'ın Halep'e geliş tarihi değil geldikten sonraki bir güne aittir. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 181.

⁸⁴ Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 542.

4.4. Halep-İstanbul Hattı

Osmanlı ordusunun Halep'ten İstanbul'a dönüş güzergahında konakladığı menzillere dair bilgiler müstakil *Süleymannâme*'de yoktur. Bundan sonra ordunun dönüş istikametindeki konak yerleri dönemin kitâbî kaynakları ve rûznâmeçe kayıtlarıyla mukayese edilerek tamamlandı. Buna göre ordu, 10 Cemaziyelevvel 956 / 6 Haziran 1549'da Amid'e gitmek üzere Halep'ten ayrıldı⁸⁵. 11 Cemaziyelevvel / 7 Haziran'da Semuka'ya⁸⁶ ertesi gün ise 12 Cemaziyelevvel/8 Haziran'da Haylan'a⁸⁷ geldi. Halep'tan sonra üçüncü konak yeri olarak Mercidabık'a gelen ordu burada üç gün istirahat etti⁸⁸. Mercidabık'ta üç gün konaklamanın ardından ordu Hevn Çayırı'na geldi⁸⁹. Ordu 19 Cemaziyelevvel / 15 Haziran'da Gerdiz / Güzîn'e geldi⁹⁰. 21 Cemaziyelevvel / 17 Haziran'da Birecik Kalesi önüne gelen ordu Fırat Nehri'ni geçmek için konakladı⁹¹. 22 Cemaziyelevvel / 18 Haziran'da

⁸⁵ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 45; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 555.

⁸⁶ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 338.

⁸⁷ Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 556.

⁸⁸ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 43-44; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 556. Celalzâde, Osmanlı ordusunun Mercidabık'ta üç gün istirahat ettiğini belirtmesine rağmen aynı zamanda ordunun 15 Cemaziyelevvel 956 / 11 Haziran 1549'da Dereşgin'e geldiğini ve burada iki gün istirahat ettiğini ifade eder. Bununla birlikte rûznâmeçe defterinde 16 Cemaziyelevvel 956 / 12 Haziran 1549'da ordunun Vedvin (?)'de olduğuna dair bir muhasebe kaydı söz konusudur. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 340. Ancak 13 Cemaziyelevvel / 9 Haziran'da Mercidabık'a ulaşan ordunun burada üç gün ikamet ettiği bilgisinden hareketle ordunun buradan sonraki ilk konak yerine en erken 18 Cemaziyelevvel / 14 Haziran'da gelmesi beklenir. Şayet iki kaynakta verilen yer aynı yerse ordu buraya ya 14 Haziran'da ulaştı ya da söz konusu yer Mercidabık yakınlarında ordunun bir bölümünün bulunduğu farklı bir yerdir. Söz konusu yer ordunun konakladığı yerin yakınlarında farklı bir yer olabilir.

⁸⁹ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 43-44.

⁹⁰ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 341.

⁹¹ Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 558.

Beşdepe'ye geldi⁹². Beşdepe'den sonra 27 Cemaziyelevvel / 23 Haziran'da Ruha Kalesi yakınlarındaki Cüllab'a gelen ordu burada altı gün istirahat etti⁹³. Cüllab'da 7 gün konaklayan ordu, 5 Cemaziyelahir / 1 Temmuz'da Ayn-ı Abidun'a ulaştı⁹⁴. Daha sonra buradan ayrılan ordu ertesini gün yani 6 Cemaziyelahir / 2 Temmuz'da Hâcegöz'e geldi⁹⁵. 7 Cemaziyelahir / 3 Temmuz'da Elmalu'ya gelen ordunun burada 38 gün konakladı⁹⁶. Ordu'nun Elmalu'daki uzun süreli konaklamasının ardından 16 Receb / 10 Ağustos'ta Kara Alp Pınarı'na 17 Receb/11 Ağustos'ta ise Kızıltepe'ye geldi⁹⁷. 11 Ağustos'ta Kızıltepe karşısındaki Musa Bey

⁹² Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 558; BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 342.

⁹³ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâme'si (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 43-44; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 558. Aynı konak rûznâmçe defterinde *Ezine Pınarı* olarak verilir ve buradaki muhasebe kaydının tarihi 2 Cemaziyelahir 956 / 28 Haziran 1549'dur. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 344. Söz konusu kayıt ordunun buraya ulaştıktan sonraki ikamet günlerinde tutulduğu anlaşılır. Ordunun bir sonraki menzile 5 Cemaziyelahir / 1 Temmuz'da ulaştığı bilgisinden hareketle Cüllab'da muhtemelen altı değil yedi gün kalınmıştır. İlaveten güzergaha bakıldığında geliş güzergahındaki aynı yolun takip edildiği görülür. Burada da Cüllab ile Abidun arasında başka bir menzil olmadığı için yolda kaybedilen bir süre de söz konusu değildir.

⁹⁴ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâme'si (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 43-44.

⁹⁵ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 349.

⁹⁶ *Süleymannâme*'de ordunun burada 32 gün kaldığı ifade edilir. Bkz. Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâme'si (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 46. Rûznâmçe defterinde Elmalu'daki muhasebe kayıtlarının tarihi ise 8 Cemaziyelahir 956 / 4 Temmuz 1549'da başlar ve 16 Receb 956 / 10 Ağustos 1549'da sona erer. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 350, 378. Tarih aralığına bakıldığında ordunun Elmalu'da 32 değil en az 38 gün kalması gerekir. Zira buradaki ikameti 32 gün kabul ettiğimiz takdirde daha sonraki konak yeri olan Kara Alp Pınarı'na 10 Recep / 4 Ağustos'ta ulaşması gerekir. *Süleymannâme*'de ise Sultan Süleyman'ın 17 Recep / 11 Ağustos'ta Kızıltepe'de olduğunu ifade eder. Dolayısıyla Kara Alp Pınarı ile Kızıltepe arasında altı günlük bir belirsizlik vardır. Rûznâmçe defterinde Elmalu'daki kayıt tarihleri bu zaman farkını ortada kaldırır. Celalzâde, ordunun Elmalu'daki istirahatini sayı vermeden "*Elmalu nâm menzile nüzûl buyrulub birkaç gün ikâmet olundu.*" diyerek verir. Bkz. Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 558.

⁹⁷ Rûznâmçe defterindeki kayıtlar esas alındığında ordunun bir sonraki konağa 16 Recep 956 / 10 Ağustos 1549'da ulaşması beklenir. *Süleymannâme*'ye göre ordu 17 Recep /

Pınarı'na gelen Sultan Süleyman, burada hava sıcaklığından rahatsız olup geri Kara Alp Pınarı'na döndü ve Rüstem Paşa ise yine Karacadağ'ın güneyindeki Kara Pınar'a gitti⁹⁸. Sultan Süleyman 19 Recep / 13 Ağustos'ta ikinci kez Kara Alp Pınarı'na gitti. Burada 32 gün ikamet eden Osmanlı ordusu 22 Şaban 956 / 15 Eylül 1549'da Kızıldepe'ye ikinci kez geldi⁹⁹. 25 Şaban/18 Eylül'de Kızıldepe'den hareket eden ordu Amid'e 26 Şaban / 19 Eylül'de ulaştı¹⁰⁰. Amid'de 46 günlük ikametinden sonra hareket eden Osmanlı ordusu 14 Şevval 956 / 5 Kasım 1549'da Kanırd Çayı menziline geldi¹⁰¹. *Süleymannâme*'de Kanırd Çayı'ndan hareket eden ordunun önce Karacadağ'a, sonrasında yedi menzilde Ruha'ya ulaştığı ifade edilse de söz konusu menzillerin neresi olduğuna dair bilgi yoktur¹⁰². Sadece rûznâmeçe defterine göre Ruha yakınlarındaki Cüllab'da 19 Şevval 956 / 10 Kasım 1549 tarihine ait muhasebe kaydı vardır¹⁰³. Burada bir müddet vakit geçiren Sultan Süleyman 27 Şevval /

11 Ağustos'ta Kızıldepe'de olduğuna göre ordunun Elmalu'dan sonraki ilk konak olan Kara Alp Pınarı'na 10 Ağustos'ta olması muhtemeldir. Bkz. Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), s. 54, 55.

⁹⁸ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), s. 56.

⁹⁹ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), s. 71. Rûznâmeçe defterinde ordunun Elmalu ile Kızıldepe arasındaki yukarıda zikredilen yürüyüşüne dair bilgi yoktur. Defterde Kızıldepe'de 27 Recep 956 / 21 Ağustos 1549'da başlayan muhasebe kayıtları 27 Şaban 956 / 20 Eylül 1549'da son bulur. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr.20615/A, s. 379-405.

¹⁰⁰ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 405. *Süleymannâme*'ye göre ise ordu buraya 27 Şaban / 20 Eylül'de ulaştı. Bkz. Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), s. 74. Ayrıca bkz. Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 562.

¹⁰¹ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), s. 79. Celalzâde ise Sultan Süleyman'ın orduyla Amid'den hareket etme tarihini 13 Şevval 956 olarak verir. Bkz. Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 563.

¹⁰² Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), s. 80.

¹⁰³ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 455.

18 Kasım'da Fırat'ı geçmek için Birecik Kalesi'ne geldi¹⁰⁴. Daha sonra buradan İstanbul'a hareket edilerek her gün bir menzil geçildi¹⁰⁵. Buna göre ordu, 28 Şevval / 19 Kasım'da Ayntab'a, 29 Şevval / 20 Kasım'da Sofi Tağı'na, 1 Zilkade / 21 Kasım'da Keferdiz'e, 2 Zilkade / 22 Kasım'da Arslanlu Beli'ne, 3 Zilkade / 23 Kasım'da Akçahan'a, 4 Zilkade / 24 Kasım'da ise Kınık'a geldi. Rûznâmçe defterinde Birecik'ten Arslanlu Beli'ne kadar ordunun yürüyüşüne dair bilgi yoktur. Buna mukabil ordunun 2 Zilkade / 22 Kasım'da Arslan'da¹⁰⁶ 3 Zilkade / 23 Kasım'da Akçahan'da¹⁰⁷, 4 Zilkade / 24 Kasım'da ise Kınık Çayırı'nda¹⁰⁸ olduğuna dair birer günlük muhasebe kayıtları vardır. Böylelikle *Süleymannâme*'nin verdiği bilgiler rûznâmçe defterindeki bilgilerle teyit edilir.

5 Zilkade / 25 Kasım'da Kal'a-i Misis'de olan ordunun şayet arada başka bir menzil yoksa 6 Zilkade / 26 Kasım'da Adana'ya geldi¹⁰⁹. Ordunun burada bir gün konakladığı bilgisinden hareketle rûznâmçe defterinde yer alan Adana'daki 7 Zilkade / 27 Kasım tarihli muhasebe kaydı, muhtemelen ordunun buraya geldikten sonraki konaklama tarihidir¹¹⁰. Yine ordunun her gün bir menzil geçtiği bilgisinden hareketle ordu, 8 Zilkade / 28 Kasım'da Kusunlu, 9 Zilkade / 29 Kasım'da Kal'a-i Gülek, 10 Zilkade / 30 Kasım'da Kuh-ı Bolkar, 11 Zilkade / 1 Aralık'ta

¹⁰⁴ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 80; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 563. Rûznâmçe defterinde Birecik'teki muhasebe kaydının tarihi 28 Şevval / 19 Kasım'dır. Bkz. BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 456.

¹⁰⁵ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 80

¹⁰⁶ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 460.

¹⁰⁷ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 462.

¹⁰⁸ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 462.

¹⁰⁹ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 80; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 563.

¹¹⁰ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 80; BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 463.

Ulukışla'ya geldi¹¹¹. Ordu Ulukışla'dan hareketle dördüncü menzilde 15 Zilkade / 5 Aralık'ta Konya'ya geldi¹¹². Ancak diğer üç menzile dair bilgi yoktur. Rûznâmeçe defterinde Ulukışla ile Konya arasındaki menzillerden sadece birine dair kayıt vardır. Buna göre 13 Zilkade / 3 Aralık'ta ordu Akçaşehir'e geldi¹¹³. *Süleymannâme*'de ordunun Konya'dan yedi menzil sonra Eskişehir'e ulaştığı ifade edilse de yine söz konusu yerlere dair kayıt yoktur¹¹⁴. Rûznâmeçe defterinde ise ordunun 20 Zilkade / 10 Aralık'ta Akşehir'de olduğu ve 21 Zilkade / 11 Aralık'ta ise Karye-i Bayad'ta olduğuna dair muhasebe kaydı vardır¹¹⁵. Nihayetinde ise ordu 1 Zilhicce 956 / 21 Aralık 1549'da Üsküdar'a ulaştı¹¹⁶.

Menzil Sayısı	Menzil Adı	Ulaşılan Tarih
1	Semuka	11 Cemaziyevvel 956 / 7 Haziran 1549
2	Haylan	12 Cemaziyevvel 956 / 8 Haziran 1549
3	Mercidabık/Hz. Davud Türbesi	13 Cemaziyevvel 956 / 9 Haziran 1549
4	Vedvin(?)	16 Cemaziyevvel 956 / 12 Haziran 1549
5	Hevn Çayırı	17 Cemaziyevvel 956 / 13 Haziran 1549
6	Gerdiz/Güzin	19 Cemaziyevvel 956 / 15 Haziran 1549
7	Birecik Kalesi	21 Cemaziyevvel 956 / 17 Haziran 1549
8	Beşdepe	22 Cemaziyevvel 956 / 18 Haziran 1549
9	Cüllab	27 Cemaziyevvel 956 / 23 Haziran 1549
10	Ayn-ı Âbidün	5 Cemaziyelahir 956 / 1 Temmuz 1549
11	Hâcegöz	6 Cemaziyelahir 956 / 2 Temmuz 1549
12	Elmalu	7 Cemaziyelahir 956 / 3 Temmuz 1549
13	Kara Alp Pınarı	16 Receb 956 / 10 Ağustos 1549

¹¹¹ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 80; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 563.

¹¹² Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 81; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 563; BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 465.

¹¹³ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 465.

¹¹⁴ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 81.

¹¹⁵ BOA, *D.BRZ.d.*, nr. 20615/A, s. 467-468.

¹¹⁶ Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b), (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, s. 81; Funda Demirtaş, Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, s. 567.

14	Kızıldape	17 Receb 956 / 11 Ağustos 1549
15	Kara Alp Pınarı	19 Receb 956 / 13 Ağustos 1549
16	Kızıldape	22 Şaban 956 / 15 Eylül 1549
17	Amid	26 Şaban 956 / 18 Eylül 1549
18	Kanırd Çay	14 Şevval 956 / 5 Kasım 1549
19	Cüllab	19 Şevval 956 / 10 Kasım 1549
20	Birecik Kalesi	27 Şevval 956 / 18 Kasım 1549
21	Ayntab	28 Şevval 956 / 19 Kasım 1549
22	Sofî Tağı	29 Şevval 956 / 20 Kasım 1549
23	Keferdiz	1 Zilkade 956 / 21 Kasım 1549
24	Arslanlu Beli	2 Zilkade 956 / 22 Kasım 1549
25	Akçahan	3 Zilkade 956 / 23 Kasım 1549
26	Kınık	4 Zilkade 956 / 24 Kasım 1549
27	Kal'a-i Misis	5 Zilkade 956 / 25 Kasım 1549
28	Adana	6 Zilkade 956 / 26 Kasım 1549
29	Kusunlu	8 Zilkade 956 / 28 Kasım 1549
30	Kal'a-i Gülek	9 Zilkade 956 / 29 Kasım 1549
31	Kûh-ı Bolkar	10 Zilkade 956 / 30 Kasım 1549
32	Ulukışla	11 Zilkade 956 / 1 Aralık 1549
33	Akçaşchir	13 Zilkade 956 / 3 Aralık 1549
34	Konya	15 Şevval 956 / 5 Aralık 1549
35	Akşehir	20 Zilkade 956 / 10 Aralık 1549
36	Karye-i Bayat	21 Zilkade 956 / 11 Aralık 1549
37	Üsküdar	1 Zilhicce 956 / 21 Aralık 1549

Tablo 1.2: Halep-İstanbul Güzergahında Tespit Edilen Menziller

Sonuç

29 Mart 1548'de başlayan ve 21 Aralık 1549'da sona eren İkinci İran Seferi bir yıl sekiz ay 23 gün sürdü. Sultan Süleyman'ın başında olduğu merkez ordusu İstanbul'dan hareket ederek toplanma merkezi olan Erzurum'a intikal etti. Bundan sonra ordu sırasıyla Tebriz, Van, Amid, Halep ve İstanbul'a kadar uzanan uzun ve yorucu bir yürüyüş gerçekleştirdi. Söz konusu seferin yol güzergahı ve menzillerine yönelik yapılan değerlendirmede sefer esnasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Osmanlı ordusunun askerî hareketinin oldukça geniş bir alana yayıldığı görüldü. Ordunu bu anlamda takip ettiği güzergâh ve konakladığı menzillere dair en ayrıntılı bilgiyi ihtiva eden eser bu alanda tecrübeli bir isim olan Matrakçı Nasuh tarafından hazırlandı. Sultan Süleyman döneminin etraflıca anlatıldığı *Süleymannâme*'nin bir bölümü olan Almanya Marburg Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshasında Nasuh, konaklanan menzillere dair başka kaynaklarda bulunmayan önemli bilgiler verse de bu bilgiler Sultan Süleyman'ın Halep'e ikinci kez girişiyse sona ermekteydi. Sefer menzillerini gösteren diğer önemli bir

kaynak olan *TSMA.d.*, nr. 10221'de kayıtlı menzîlnâme de ise tahribat nedeniyle tüm menziller okunamamakla birlikte menzîl bilgileri ordunun ikinci kez Amid'e girişiyle son bulmaktaydı. Sefer güzergahı ve menzillerine dair iki kaynaktaki söz konusu eksiklik rûznâme defterindeki bilgilerle ikmal ve tashih edilmeye çalışıldı. Rûznâme defterindeki temel gaye sefer esnasında günlük gelir ve giderlerin takibi olsa da muhasebe kayıtlarının nerede yapıldığına dair gösterilen hassasiyet İkinci İran Seferi'nin kaynaklarda eksik kalan menzillerinin bir kısmının tamamlanmasını sağladı. Ayrıca ordunun menzillere ulaştığı ya da bir gün ve daha fazla konakladığı tarihlere dair boşlukları doldurdu. Bu anlamda rûznâme defterlerinin menzîl çalışmalarında alternatif bir kaynak olarak önemi ortaya koyuldu.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Kaynakları/Archival Sources

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (=BOA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (=TSMA), Defter nr. 10221.

Bâb-ı Defterî Büyük Ruznâme Kalemi Defterleri (=D.BRZ.d.), nr. 20615/A

Kaynak Eserler

Süleymannâme, Marburg, Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. Nr. 955.

Nasûhü's-Silâhî, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Han*, yay. haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976

Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)*, (*İnceleme-Tenkitli Metin*), yay. haz. Göker İnan, İstanbul 2019

ÇUKURYURT, Sinan, Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme (1a-95b)*, (Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003

DEMİRTAŞ, Funda, *Celalzâde Mustafa Çelebi, Tabâkatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kayseri 2009

SESLİKAYA, Ali, *Yavuz Sultan Selim'in Sefer Menzillnameleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğlu ve Mısır Seferi Menzillnameleri) ve Haydar Çelebi Ruznamesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014

TOKLUCU, Ahmet, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. nr. 379, vr. 96a-185b)*, (Değerlendirme ve Transkripsiyon), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010

YILMAZ, Nazım, *Selmân Câmîü'l-Cevâhir*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- AFYONCU, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Araştırma Rehberi*, İstanbul 2021 (9. Baskı)
- AFYONCU, Erhan, “Rûznâmeçe”, *DİA*, c. 35, s. 276-278
- AHISHALI, Recep, “Osmanlı Merkez Bürokrasisinde Sefer Yapılanması ve Karşılaşılan Problemler”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 34 (Bahar 2016), s. 1-40
- BALTA, Samet, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017
- BOSTAN, İdris, “Kıbrıs Sefer Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 31-36
- ÇELİK, Bülent, *Osmanlı Seferlerinin Lojistik Sorunlarına Kentli Esnafın Getirdiği Çözümler: Orducu Esnafı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002
- ÇELİK, Şenol, “Orducu”, *DİA*, c. 33, s. 370-373
- ÇETİN, Cemal, *Ulak Yol Durak, Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, İstanbul 2013
- EKİN, Ümit, XVII.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2002
- EMECEN, Feridun, “İrakeyn Seferi”, *DİA*, c. 19, s. 116-117
- EMECEN, Feridun, *Kanuni Sultan Süleyman ve Zamani*, Ankara 2022
- ERDOĞRU, M. Akif, “Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1 (2014), c. 29, s. 167-187
- ERDOĞRU, M. Akif, “Kanuni Sultan Süleyman'ın 1538 Tarihli Karaboğdan Seferi Ruznâmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2 (2014), c. 29, s. 515-524
- ERDOĞRU, M. Akif, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznâmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1 (2004), c. 19, s. 55-71
- ERKAN, Davut, “Matrakçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar, *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 37 (2011), c. 37, s. 180-197

- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, “Rodos’un Fetih Günlüğü Kanuni Sultan Süleyman’ın Rodos Seferi Rûznâmesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı 1 (2017), c. 12, s. 1-36
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, “Savaşlarla Şekillenen Yollar: Osmanlı Devleti’nde Yol Sistemi”, *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, (14-16 Nisan 2011), İzmir 2011, s. 625-652
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, “XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli’deki Menzillerin Askerî Fonksiyonları”, *Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 (1997), s. 91-98
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar, *Sultanın Ordusu: 1715 Mora Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul 2018
- FİNKEK, Caroline, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Wien 1988
- GÖÇER, Lütfi, *XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa’nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı”, *Bellekten*, Sayı 83 (1957), c. 21, s. 449-482
- GÖYÜNÇ, Nejat, “16. Yüzyılda Ruus ve Önemi”, *Tarih Dergisi*, Sayı 22 (2011), c. 17, s. 17-34
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Menzil”, *DİA*, c. 29, s. 159-161
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İstanbul 2014
- İNBAŞI, Mehmet, “II. Viyana Seferinde Edirne’den Viyana’ya Kadar Menziller ve Yapılan Masraflar”, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu*, 08-11 Haziran, Ankara 2001, s. 171-182
- İPÇİOĞLU, Mehmet, *Kanuni Sultan Süleyman’ın Estergon Seferi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Konya 1989
- İŞBİLİR, Ömer, “Osmanlı Ordularının İaşe ve İkmali: I. Ahmed Devri İran Seferi Örneği”, *Türkler*, c. X, Ankara 2002, s. 278-293
- İŞBİLİR, Ömer, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İaşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1996

- İŞBİLİR, Ömer, “Nüzül”, *DİA*, c. 33, s. 311-312
- KAYA, Özge Eda, “Menzilnâmeler Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 40 (2022), c. 20, s. 401-418
- KILIÇ, Remzi, *Osmanlı İran Münasebetleri (1520-1566)*, İstanbul 2006
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976
- LEUNCLAVIUS, Johannes, *Türk Milletinin Tarihi*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2019
- MİROĞLU, İsmet, “Osmanlı Yol Sistemine Dair”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan)*, Sayı 15 (1997), s. 241-252
- MUPHEY, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul 2007
- MÜDERRİSOĞLU, Fatih, “Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri”, *Türkler*, c. 10, Ankara 2002, s. 1707-1718
- ÖNAL, Ahmet, *Kanunî'nin Son Seferi (Sigetvar 1566)*, İstanbul 2019.
- SAĞIRLI, Abdurrahman Sağırlı, “Süleymannâme”, *DİA*, c. 38, s. 124-127
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnalı)”, Sayı 3-4 (1965), c. 2, s. 1-40
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Ruznâme”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, 30 Nisan-2 Mayıs 1986, İstanbul 1988, s. 113-139
- TAESCHNER, Franz, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c. 1, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2010
- YAPICI, Hasan, *Kanunî Sultan Süleyman'ın İkinci İran Seferi (1548-1549)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2023
- YILDIZ, Hakan, *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon*, İstanbul 2006
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi, “Matrakçı Nasuh”, *DİA*, 28, s. 143-145

EKLER**Ek 1: İkinci İran Seferi Güzergahına Dair Kaynaklarda Geçen Menziller**

Süleymannâme (Marburg Nüshası)¹¹⁷	TSMA.d, nr. 10221	D.BRZ.d, nr. 20615/A
Üsküdar	Üsküdar	Üsküdar
Maldepe	Maldepe	-
Kıssahân Köprüsü	Tekfur Çayırı	Tekfur Çayırı
Dil Deresi	Dil Deresi	-
Çınârludere	Çanadlu	-
Sitâre Köprüsü	Sitâre Köprüsü	-
Karye-i Kazaklu	Kazaklu	-
Dikilütaş	Dikili Taş	-
Pamıkca	Pamucak	Panbucak
Yenişehir	Yenişehir	Yenişehir
Derbend-i Akbıyık	Akbıyık	-
Dere	Eşen	-
Bozüyük	Bozüyük	-
Sultanönü	İnönü	İnönü
Eskişehir	Eskişehir	-
Karye-i Akören	Akören	Akören/Akviran
Seyyid Gazi	Seyyid Gâzî	Seyyid Gâzî
Kulapa Çayırı	Kulaba	Kulaba Çayırı
Karye-i Bayât	Bayat	-
Uzun Köprü	Uzun Köprü	-
Selâm Aleyk Pınarı Kurbu	Selâmün Aleyk Pınarı	-
Karye-i Tatar	Göl Kurbu	-
Kasaba-i Akşehir	Akşehir	Akşehir
Arkit Köprüsü	Arkıd	Arkıd
Ilgun	Ilgun	-
Karye-i Karazengi	Sulu Zengi	-
Gülemeç Beli	Gelemic Beli	Gülemeç Beli
Konya	Konya	Konya
Kırkpınar	Karataş	Kırkpınâr
Karacadağ dibinde Pınar	Pınarbaşı	Pınârbaşı
Akçaşar	Akçaşar	Akçaşehir
Adabağ	Ada	-
Karye-i Adalu	Ermeni Adası	-
Nekkarezen Çayırı	Çayır-ı Nekkarezan	Nekkarezen Çayırı
Niğde Kal'ası	Niğde	Niğde Çayırı
Böget	Böged/Böked	Böged
Develü Karahisar	Karahisar Develer	-
Boğaz Köprüsü	Boğaz Köprü	-

¹¹⁷ Samet Balta, XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevî Tarihi Açısından İstanbul-Tebriz Hattı ve Anlamı, s. 142-158, 236-251.

Sefer Rûznâme Defterine Göre Sultan Süleyman'ın 1548-1549
İran Seferi'nin Güzergahı ve Menzilleri

Kayseriyye	Kayseriyye	Kayseriyye
Engür Gölü	Engür Gölü	Engür Gölü
Sultan Hanı	Kabacık/Sultan Hanı	-
Çubuk Ovası	Çubuk Çayırı	Çubuk Hanı
Gedik Ovası'nda çayır	Gedik Çayırı	-
Üsküfçe	Üskülce	-
Latif Hanı	Latif Çayırı	-
Sivas	Sivas	Sivas
Rahat	Rahat	-
Koçhisar Çayırı	Çayır-ı Koçhisar	Koçhisar Çayırı
Yapak Çayırı	Kurta Pınarı	-
Ayaş Yaylası	Ayaş	-
Şahne Çimeni	Şahne Çemen	-
Akşar Ovası'nda çayır	Kadım Çayırı	Azım Çayırı
Suşarı	Gümüştug	Suşehri
Akdepe Yaylası	Akdepe	-
Yassı Çimen Yaylası	Yassı Çemen	-
Karye-i Kirmâne	Girmâne	-
Erzingan önünde Develer	Erzincan	Erzincan
Çubuk Ovası'nda çayır	Çubuk	Çubuk
Subha Hanı	Cebice Hanı	-
Karkın Hanı	Karye-i Kargı	-
Kal'a-yı Hübânâr	Kal'a-i Hubnar	Hubnar
Penek Yaylası	Penek	Penek Beli
Karye-i Çiniz	Cinis	Cinis
Ilıca/Çermik	Ilıca-i Çermik	Çermük/Çermik
Yaman Künbed nezd-i Kal'a-i Erzurum	Erzurum	-
Uzun Ahmed Hanı	Silinmiş	-
Hasan Kale	Hasan Kal'a	Kal'a-i Hasan
Çoban Köprüsü	[Çoban] Köprüsü	Çoban Köprüsü
Alagöz Derbendi	(?)	Alagöz Derbendi
İma Kayası	[İ]mâlu Kaya	İma Kayası
Derbend Ağzı	Eğril Dere	Güzelce Dere
Eleşkird Ovası	Aydın Beğlü	Aydın Beğlü
Sırt Ovası	Çubuklu	Kal'a-i Hamur
Başsuz Künbed	Başsuz Su	-
Süleyman Künbedi	Mîr Süleyman	-
Karye-i Çakırbeğlü	Çakırbeğlü	Çakırbeğlü
Karye-i Ağı	Ağı	Karye-i Ağı
Kal'a-yı Erciş	Erciş	Erciş
Karye-i Bendimâhî	Bend-i mâhî	-
Hacı Ali Köyü	Hacı Ali Köy	-
Kasaba-i Nevşar	Karanlık Derbend Ağzı	Karagü Dere Ağzı
Sökmenâbâd	Sökmen Ova	Sökmenâbâd
Sökmenâbâd'ın ucunda dağ dibi	Gelevance	-
Karye-i Zive	Pula/Pura	-
Güldepe Çayırı	Hoy	Çayır-ı Hoy

Köşk Saray	Ahta Han	-
Merend	Merend	Kurb-ı Merend
Yan Gediği	Yam Gediği	Yam Gedüğü
Sufyân	Sufyân	Sufyân
Şam-ı Gazan	Şam-ı Kazgân	Şam-ı Kazan
Tebriz	Tebriz	Tebriz
Sârvânkulu	Sârubân Kulu	-
Kasana-i Şebüster	Kûze Künân	Şebüster
Kasaba-i Tisu	Tesuye	Karye-i Tesu
Hândân Burnu	Hân Ada'nın öte cânibi	-
Kasaba-i Selmas	Selmas	Selmas
Hâne-i Sûr	Hâne-i Sûr	-
Elbağ	Elbağ	-
Kotur Deresi aşılıp	Kotur Deresi	-
Kal'a-yı Mahmûdiyye'ye varmadan Ova		-
Kal'a-yı Mahmûdiyye'yi geçüp Ova		-
Kırkpınar Ovası		-
Kal'a-yı Amik		Gölbaşı
Kal'a-yı Van	Kal'a-yı Van	Kal'a-yı Van
Mâldûd Çayı	Kara Gündüz	Gölbaşı
Bendimâhî	Bendimâhî	Bendimâhî
Kal'a-i Erciş	Erciş	Erciş
Tekke-i Sapan	Karye-i Sepân	-
Kal'a-yı Âdilcevâz	Adilcevaz	-
Sette Gölü	Sette Gölü	Settâyın Gölü
Bulanık Gölü	Bulanık	Bulanık Gölü
Âb-ı Murad	Murad Suyu	Kenâr-ı Âb-ı Murad
Tekke-i Şeyh Şirvan	Şeyh Şirvân	Şirvan Şeyh
Göksu	Karye-i Şehâbeddin	Kara Köprü
Karye-i Akgelin	İl Köprü	-
Üç Budak	Üç Budak	-
Karye-i Sekâvî	Sekâvî	-
Kal'a-yı Muş	Kal'a-yı Muş	Kal'a-i Muş
Karye-i Zergit	Kara Köprü	-
Karye-i Gûrmâk	Öğrük/Öğrübeg Çukuru	Çukur
Karye-i Kozlu	Kal'a-yı Bitlis	Bitlis
Karye-i Kınık	Kasr	-
Mezra'a	Ali Can Gölü	Çayır
Su Kenarı	Zirinc Hanı	-
Tekke-i Veys el-Karânî	Tekke-i Veys el-Karânî	Veys el-Karânî
Ayazma	Ilıca demek ile meşhur Pınarbaşı	Kal'a-i Mezrîn
Âb-ı Beşirî	Beşirî Çayı	Beşirî Suyu
Pamıkça Çayı	Pambuk Çayı	-
Âbâr Hânı	Âbar Çayı	-

Sefer Rûznâme Defterine Göre Sultan Süleyman'ın 1548-1549
İran Seferi'nin Güzergahı ve Menzilleri

Kara Amid	Amid	Amid
Deve Geçüdi	Deve Geçüdi	-
Karye-i Mâlân	Karye-i Mâlân	-
Kozluca	Kozluca	-
Karye-i Gölbaşı	Gökcek başı	-
Sarukamış	Sarı Kamış	Sarukamış
Karye-i Seyyidler	-	Karye-i Seyyidler
Karye-i Peseng	Karye-i Perçenç	Kenâr-ı Âb-ı Fırat
Kal'a-yı Harput	-	Harbut
Karye-i Başkı Çayırı	-	Gölbaşı
Kozluca	Kozluca	-
Karye-i Mâlân	Mâlân	-
Deve Geçüdi	Deve Geçüdi	-
Kal'a-i Amid	Amid	Çölek
Kanırd Çayı	-	-
Kızıldepe	-	-
Akpınar	-	-
Karye-i Kocagöz	-	-
Âbid Pınarı/Âbidûn	-	-
Cüllâb	-	-
Ruha	-	Ruha
Karye-i Şeyh Müslim	-	-
Beşdepe	-	-
Kal'a-yı Birecük	-	Birecik
-	-	Tel-Harman
Göreniz	-	Görenus
Sacur	-	Sacur
Kasaba-i Bâb	-	-
Haleb	-	Haleb
Karye-i Urümü'l-Kübra	-	-
Halkalar	-	-
Kal'a-yı Harim	-	-
Karye-i Canpolad	-	-
Karye-i Gündüzlü	-	-
Kal'a-yı Canpolad	-	-
Kasaba-i Tizîn	-	-
Karye-i Sermed tâbi'-i Halkalar	-	-
Karye-i Ma'an Masrîn	-	-
Karye-i Faylun	-	-
Karye-i Kosun	-	-
Karye-i Camuslar	-	-
Şeyzer	-	-
Kasaba-i Hama	-	-
Selemiyye	-	-
Hama	-	-
Şeyzer	-	-
Karye-i Kefertâb	-	-
Karye-i Kılınmış	-	-
Karye-i Serâkîb	-	-

Karye-i Berkum	-	-
Haleb	-	Haleb
-	-	Semuka
-	-	Mercidabık/Hz. Davud Türbesi
-	-	Karye-i Vedvin(?)
-	-	Gerdiz/Gûzîn
-	-	Beşdepe
-	-	Ezine Pınarı
-	-	Elmalu
-	-	Kızıldepe
-	-	Çölek/Amid
-	-	Cüllab
-	-	Birecik
-	-	Arslan
-	-	Akçahan
-	-	Kınık Çayırı
-	-	Kal'a-i Misis
-	-	Adana
-	-	Akçaşehir
-	-	Konya
-	-	Akşehir
-	-	Karye-i Bayad

Extended Summary

The tranquil atmosphere on the Ottoman-Safavid frontier achieved with the victory at Chaldiran was gradually replaced by conflict. Suleyman the Magnificent embarked on his first expedition between 1533 and 1535 to end the Safavid threat for good. This expedition established Ottoman rule in Baghdad Castle and some towns in Iraq-ı Arab with massive walls. However, even though the Ottoman army entered the Safavid center of Tabriz twice, it was not possible to completely eliminate the Safavid threat. In the following years, the Safavids continued their activities to realize their ambitions towards Anatolia, which was under Ottoman rule. In 1547, after the five-year armistice with the Habsburgs, the Ottomans suspended their Western policy for a while and returned to the possibility of a second expedition to the East. Around this time, the older brother of the Safavid prince Elkas Mirza rebelled against Shah Tahmasb and sought refuge with the Ottomans, and a second campaign against the Safavids was decided. Starting on March 29, 1548, with the army's departure from Istanbul and ending on December 21, 1549, the Second Iran Expedition lasted one year, eight months, and 23 days.

An assessment of the Ottoman army's campaign route during the 1548-1549 Iran Campaign reveals that the military operation was spread over a wide area. In this context, the central army and provincial troops first gathered in Erzurum and then moved to the Safavid center of Tebriz. The Ottoman army entered Tebriz without encountering significant difficulties and moved to the Safavid-held Van Castle. Following the final conquest of the fortress, the army proceeded to Amid as the winter season approached. However, upon the news that Shah Tahmasb had plundered Erzincan, the army moved towards Erzincan. But the Ottoman Army came back to Amid after Tashmasb's return to Tebriz. Suleyman the Magnificent and part of his central army then moved to Halep for the winter. Although preparations were made in Halep for the campaign's second phase, the army reached Amid and then Istanbul.

This study evaluated Suleyman the Magnificent's route and the *menzils* his army camped during the long and exhausting march by utilizing the data in the *rûznâme* covering the campaign period. This campaign's route and *menzils* have been the subject of some studies. However, it is seen that the sources used in these studies do not include

all of the *menzils*. The *rûznâmçe*, which covers the period of the expedition, contains information about the *menzils* where the army camped and its camping dates, complementing the missing information in other sources. Based on this information, some of the *menzils* of the 1548-1549 Iran Expedition, missing in the sources, have been completed. The *rûznâmçe* also filled the gaps regarding the dates when the army reached the *menzils* or stayed at these camping sites. In this sense, the importance of *rûznâmçe* as an alternative source in *menzil* studies has been demonstrated.